

STENOGRAFSKE BELEŠKE

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 1

BEOGRAD 1933 GODINE

KNJIGA 2

XXIII REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 9 FEBRUARA 1933 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVAO
POTPRETSEDNIK

Dr. KOSTA POPOVIĆ

SEKRETAR
MILAN MRAVLJE

PRISUTNI SU GG. MINISTRI: Predsednik Ministarskog saveta Dr. MILAN SRŠKIĆ, Ministar građevina Dr. STJEPAN SRKULJ, Ministar unutrašnjih poslova ŽIVOJIN LAZIĆ.

POČETAEK U 10.15 ČASOVA PRE PODNE

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1. — Čitanje zapisnika;

2. — Interpelacija Milana Živanovića, narodnog poslanika na Ministra unutrašnjih poslova i na Ministra finansija.

3. — Otsustva narodnih poslanika.

4. — Izdavanje sudu narodnih poslanika: Dr. Gligorija Tadića, Vitomira Vidakovića, Stanka Lončara i Franje Markića.

Dnevni red: Produženje protresa izveštaja Odbora za proučavanje zakonskog predloga o izmenama i dopunama Zakona o izboru narodnih poslanika za Narodnu skupštinu.

Govornici: Mita Dimitrijević, Dr. Stjepan Bačić, Mili voje Perić, Dr. Živan Lukić.

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Otvaram XXIII redovni sastanak Narodne Skupštine. Izvolite čuti zapisnik prošlog sastanka.

Sekretar Milan Mravlje pročita zapisnik prošlog sastanka.

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Ima li neko šta da primeti na pročitani zapisnik? (nema). (Čuju se glasovi: Nema kvoruma, nema Predsednika vlade, jer je ovo politički zakon). Objavljujem da je pročitani zapisnik primljen. Izvolite čuti interpelacije.

Sekretar Milan Mravlje saopštava da g. Milan Živanović, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na g. Ministra unutrašnjih poslova o kuluku u opštini badnjevačkoj, Sreza lepeničkog Dunavske banovine.

G. Milan A. Živanović, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na g. Ministra finansija o naplati poreze u Opštini badnjevačkoj Sreza lepeničkog, Dunavske banovine.

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Pročitane interpelacije dostaviće se nadležnom g. Ministru. Izvolite čuti otsustva narodnih poslanika.

Sekretar Milan Mravlje čita: G. Karlo Kovačević, narodni poslanik i Potpredsednik Narodne skupštine, izveštava, da zbog bolesti ne može prisustvovati skupštinskim sednicama.

G. Milan Dobrovoljac, narodni poslanik, izveštava da je bolestan i moli da mu se odobri bolovanje do ozdravljenja.

G. Dr. Vlaho Malenčić, narodni poslanik, moli da mu se odobri šest nedelja bolovanja.

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Odobrava li Narodna skupština tražena otsustva? (Odobrava). Tražena otsustva su odobrena. (Glasovi: Nema kvoruma, ne može Narodna skupština da rešava). Izvolite čuti izdavanje narodnih poslanika sudu.

Sekretar Milan Mravlje saopštava: G. Ministar pravde, traži ovlašćenje za produženje krivičnog postupka protiv narodnih poslanika gg.: Dr. Gliše Tadića za delo iz §-a 302 krivičnog zakona; Vitomira Vidakovića za delo iz §-a 297 i 301 krivičnog zakona, Stanka Lončara za delo iz § 314 krivičnog zakona, Franje Markića za delo iz § 297 i 301 krivičnog zakona.

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Pročitani iz-

veštaj uputiće se Imunitetnom odboru. Prelazimo, gg. narodni poslanici, na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak pretresa o izveštaju odbora za proučavanje zakonskog predloga o izmenama i dopunama u Zakonu o izboru narodnih poslanika za Narodnu skupštinu. Ima reč g. Mita Dimitrijević. (Čuje se: nema kvoruma, stoga stavite predlog da se konstatuje da li ima potreban broj narodnih poslanika i zahtevajte da bude diskusiji prisutan i Predsednik ministarskog soveća, jer je to politički zakon).

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, на ове гласове који се чују из клупа да је Влада осутна при решавању овако значајног закона, морам и ја са своје стране заједно са осталима у истом смислу протестовати. Отсутност Владе знак је повреде не само достојанства Народне скупштине која треба да узме један став према овим допунама и изменама тако важним у Закону за избор народних посланика, то је у исто време и повреда самога значаја овог тако важног Закона. Отсутност Владе у овој прилици значи да се хоће оставити дискусија у празном простору. Што се тиче повреде достојанства Парламента отсутношћу Владе, могло би се и прећи преко те наше личне повреде, али тежа је повреда самога значаја и смисла овог Закона тиме што му Влада не указује отсутношћу својом онај значај и признање који тај Закон представља. (Буран аплауз) Исто тако морам констатовати најалост и ово: Раније док смо били у Нар. скупштини ми смо имали свака странка своје клубове и по клубовима било је пречишћено свако питање пре него се отвори о њему дискусија пред пленумом Нар. скупштине и тако излазило се пред пленум Скупштине са одређеним и пречишћеним мишљењем и ставом. Сад међутим тако се не ради. Ово важно питање није се у клубу претресало, и сад сваки појединачно мора да тражи себи и у својој савести разлоге за свој појединачни став и одлуку. То свакоме од нас, што је разумљиво, задаје озбиљне муке да у тако важном закону одредимо своје држање онако како нам савест налаже. То нам даје у исто време и слободе да се још одлучније опредељујемо према својој савести у овако важном закону, и да не усвојимо у свему оно што Влада није довољно протумачила. Тако ћу и ја поступити без обзира на све друго изузев пуног обзира према мојој савести и интереса државе за нормализацију нашег унутрашњег политичког живота.

Господо, сматрам да ћу најбоље одговорити својој савести и својој дужности ако заједно са Вама потражимо објашњење како је и зашто дошло до овог Закона, који су разлози диктовали ове измене и допуне у Закону за избор народних посланика, а нарочито да потражимо, што је врло важно изворе овог Закона у иностраном законодавству из којег је он потекао. На тај начин моћићемо поређењем једном мирном компарацијом и навођењем фактичних резултата који су постигнути сличним изборним законима у суседним земљама, доћи до стварних закључака и до перспективе која би се приближно могла очекивати позитивна или негативна од оваквог законског пројекта у нашој земљи. Господо, на тај начин биће нам јасан развој пред очима свега што може доћи с овим законом и у нашој земљи, а тако исто биће нам јасна и сугестија, па и сама концепција која је и из иностраних угледа унесена у овај законски пројекат,

Ја ћу одмах рећи господо, да овај Закон није ни мало оригиналан; он је само копија. Та копија је узета из италијанског фашистичког закона, као сугестија и концепција, а делимично такође из закона изборног румунског. Недавно Мусолини је рекао „да фашизам није артикал за извоз“. Према томе господо, у међународном законодавству можемо копирати само оно што је добило један позитиван резултат свесопштег карактера који је постао сталан и добио одређени облик, што је испитано и оно у чему не можемо погрешити ако то накалемимо и на нашој земљи. Господо, ми овим Законом стварамо једну скретницу, скретницу на врло важном путу, т. ј. скретницу на путу ка нормализацији нашег политичког живота, ка једном здравом и правилном парламентаризму, ка уједињењу народних снага на одређеном и позитивном програму. Од одлуке наше на овој скретници зависиће много, јесмо ли правилно пошли или не. Господо, на великим линијама, на значајним путевима ка једном значајном циљу треба бити врло обазрив при скретању. Често и најмање скретање погрешно изведено, као на железничким шинама удаљује пут у даљим линијама много више, и много судбоносније него што је скретница у почетку постављена. Нигде се тако не губи пут него на погрешним скретницама. Зато, будимо врло обазриви.

Господо, ево искрено хоћу да кажем, два месеца мучим се и питам се шта да чиним и како да се коначно изјасним у питању овог Закона. Морам признати да досад нисмо имали пред собом овако значајан законски пројекат да дискутујемо, пројекат од кога зависи нормализација нашег политичког живота, а додаћу и стабилизација нашег државнога општег живота. Не заборавамо, господо, да живимо у тешким и мучним временима, у једној хаотичној атмосфери и да погрешке учињене од нас двоструке су и троструке погрешке и судбоносније су, јер ситуација се с нашим погрешкама може још више компликовати и отежати. За такве грешке наша је лична одговорност. И зато треба о свему хладно мислити, добро мерити и поступати у свему мудро и како народ каже „три пута мери и четврти пут крој“.

Господо, не очекујте од мене један политички говор, не очекујте ни тон политичког говора, рекох Вам да се ево два месеца мучим, радећи у одбору на претресу овог пројекта и питао сам се какав треба да заузмем став и какав став одговара истини и здравом држању према овом пројекту. Признајем да се налазимо у тешкој ситуацији и пред озбиљним догађајима и пред озбиљним моментима. То је разлог више да ублажим политички тон свога говора и да говорим, колико је год то могуће академски, што се каже *sine ira et studio* да говорим хладно са оштрим критицизмом који је потребан за овакве расправе.

Господо, није довољно само рећи да овај закон потиче од фашистичког закона. Ја ћу са вашиим допуштењем изнети један кратак историјски предлог да видите у развоју какав је тај закон, како је био примљен у Италији, какве је резултате дао, како је био пренесен у Румунију и какве је резултате тамо дао. Свима је познато да парламенти који су претходили фашизму у Италији, парламенти Нитиа и Ђолитија показали су се немогући, јер нису могли дати икакву већину. Под вла-

дом Нитиа, било је у парламенту 150 социјалиста, 104 популиста т. ј. пучке странке, док су остале групе имале по 30—40 посланика а неке и по 3—4 без икакве везе међу собом. Социјалисти су увек били у опозицији и била је мука велика да се створи владајућа већина. У таквој ситуацији распарчаности и сам господин Нити постао је жртва оваквог система и уступио је место јуна 1920. године. Болитиу. Болити као претседник владе хтео је да преиначи парламенат, али се послужно истим системом као и г. Нити, тако да је парламенат који је изабран 1921 год. био по распореду партијских снага исти као и Нитиев. Било је само неколико социјалиста мање, а неколико популиста више. Тада се појавила једна политичка група образована од 30 фашиста, који су доцније постали тако силни, и из опозиције дошли су до свога огромног изражаја тако да су изменили физиономију догађаја и ствари у Италији. Али о томе доцније говорићу. Странка популиста, као што рекох, постала је нешто јача, али не много јача. Влада је створена била од партија из мањине, и Болити је имао велике муке да влада, па је и он помишљао да измени изборни систем. Међутим, наишао је на јаку опозицију у својим редовима тако да је првом згодом поднео оставку. После Болитиа ређале су се разне неспособне владе не тако у људима већ неспособне по парламентарној слабости опште ситуације. Ове владе биле су увек кратког века, трајале су по пет-шест месеци и падале. Парламенат није могао изгласити никакве законе, па ни оне, за које је тражена хитност. Морало се приступити декретирању закона и тако се парламенат и сувише дискредитовао, што је доводило до очајања, па је поред осталих узрока и на овој немогућој парламентарној ситуацији триумфовала фашистичка револуција. Фашизам је довео у парламенат јаку већину, са којом је настављен рад у парламенту. Али дешава се нешто друго. Фашистичка влада изабравши свој парламенат и створивши свој сенат убацивањем 50 сенатора одржала је само по изгледу парламентарни режим. Фашистима до парламентарног система није стало. Нама је господо, међутим, стало до парламентарног режима, и много нам је до тога стало, јер нам је стало до нормализације и парламентаризма и целокупног политичког живота у земљи.

Али вратимо се фашистичком изборном закону, који сад нама служи за углед. Према том фашистичком закону изборном од 13 децембра 1923 године цела је Италија престављала једну изборну јединицу. Истина изборне области остале су тако да су посланици бирали по областима, којих је било 15 на броју и које су одговарале традиционалним историјским покрајинама италијанским. У свакој од тих области одређен је био један број посланика сразмерно броју становништва:

Пијемонт је бирао	47 посланика
Лигурија је бирала	18 посланика
Ломбардија је бирала	70 посланика
Венеција је бирала	53 посланика
Јулијска Венеција је бирала	23 посланика
Тоскана је бирала	38 посланика
Абруце је бирао	21 посланика
Калабрија је бирала	28 посланика
Сардинија је бирала	12 посланика
Сицилија је бирала	58 посланика

Листе су постављене биле према покрајинама,

свака је листа имала своју ознаку: снап за фашисте, чекић и срп за социјалисте и крст с знаком **Либертас** за популисте. Сваки бирач гласао је за целу листу.

Број посланика био је 535. Већина се сматрала 2/3 или 356 посланика. А друга трећина од 179 мандата пала је на листу мањине. Цела општа листа није могла имати више од 356 кандидата, тачно онолико колико је потребно било да се створи сигурна парламентарна већина.

Листа која добија већину, земаљска или тачније рећи фашистичка листа има својих, дакле обезбеђених 356 мандата. Да би се успело да прођу сви кандидати фашистичке листе довољно је било да та листа добије пре свега релативну већину, да има бар 1/4 гласова у целој земљи. За 179 других додељених мандата приступа се систему пропорционалном. Али тај систем пропорционални примењује се не на општу листу која је добила 356 мандата (две трећине) него само на сваку регионалну листу.

Из овога се види да овај изборни систем има за циљ да се доведе у парламенат једна јака већина фашистичка. Избори, вршени по овом систему 5 априла 1924 године дали су ове резултате:

Народна фашистичка листа	4,264.454 гласа
Популистичка листа	645.090 „
Социјалистичка листа	448.056 „
Комунистичка листа	304.682 „
Демократска листа	241.685 „
Уставно-опозициона листа	147.122 „
Републиканска листа	124.978 „
Социјал-демократска листа	104.962 „
Југословенска листа	61.258 „

Према тим добијеним гласовима дошао је у Парламенат овакав број посланика:

Фашиста	375
Либерал демократа (здружених)	15
Уставно опозиционих	14
социјал демократа	10
популиста	39
социјалиста	25
комуниста	19
републиканаца	7
сељачке странке	3
Југословена	4

Десило се на овим изборима да су кандидати са листе већине изабрани у већем броју и тамо где је фашистичка странка била у мањини.

Влада фашистичка не прикрива свој циљ да њој није стало до стварног претставништва народног него до једне већине фашистичке која има да изводи у држави фашистички програм.

Изабравши свој парламенат она је тиме само створила по изгледу парламентарни режим: Парламенат не вотира више законе, не одобрава ни буџетске издатке, влада фашистичка проширила је терен своје власти кроз све домене политичког живота; што се тиче закона она их у главном декретује и по стотине скупа предаје их парламенту на изгласивање.

Као што се из свега овога види фашистима је било стало не да оживе парламентаризам него да га сведу и смутају под своју диктаторску власт. Наш је циљ други. Нама је стало и много нам је стало да сви елементи политичког живота, све групе и све странке узму учешће и да се у овој кући на здравој политичкој основи нађу на окупу

све позитивне народне и политичке енергије како би се једном дошло до широке и здраве дискусије свих политичких питања и до свестране контроле државне политике.

Кад дође до окупа свих група и свих странака овде у парламенту и када под окриљем једног закона о слободној штампи буде омогућено претресање свих државних и народних интереса, неће бити потребе ни за какве скривене пунктације већ ће добивати своје јавне и јасне изражаје као и отворене и јасне дискусије. Неће бити потребе велим да се као скривени летци објављују и пуштају све те пунктације, које у место јавнога изражаја добијају субверзивни карактер. Кад буде дошло до здраве нормализације парламентаризма и целокупног политичког живота неће се дешавати до оптужбе једностране и без права да и друга страна даје одговора и објашњења. Све те пунктације, господо, само су реакција на овакав режим, који не даје могућност слободне јавности и штампе. У нормалној ситуацији добиће се могућности да се сви гласови чују слободно, и да победи онај глас и она идеја која иде из највише дубине народне свести.

Истичући потребу прешне нормализације политичког живота и парламентаризма, ја сам се господо, највише зауставио на томе да прикажем да ради таквог циља не може нам и не сме нам послужити за углед фашистички закон који је имао сасвим обрнути циљ, а наиме да цео парламенат изокрене наопако, шта више да га убије како би довео у свој фашистички парламенат своју диктаторску већину. Не улазим у то да ли је такав обрт у Италији одговарао интересима њихове политике, мени је стало да утврдим да су фашисти имали један циљ свој диктаторски, Мусолинијевски, а ми у тежњи за нормализацијом и прибирањем свеукупне политичке снаге имамо сасвим други циљ. Бизмарк је у своје време рекао: „Има један једини начин да се убије парламентаризам, а то је самим парламентом“. Мусолини је тако поступио, а нама није циљ да убијемо парламентаризам него да га, напротив, оживимо и нормализирамо.

Господо, да пређем сада на румунски закон. Претходно морам затражити од вас допуштење, да се задржим мало више на компаративним констатацијама, и молим да ме извините ако мој говор будем мало продужио и проширио, поглавито ради тога, да вам дам материјал, из кога ћете јасно видети све погрешке оваквог погрешнога копирања туђег законодавства изборног на наше прилике. Унапред вам велим да су сви податци узети из официјалних публикација, како италијанских тако и румунских, из публикација које се не могу демантовати. (Гласови: Продужите; само продужите.)

Румунски изборни закон од 27 марта 1926 године у истом је духу са фашистичким законом. Да би се интереси земље обезбедили изнад локалних интереса — како се говорило тада у званичним румунским круговима — да би се створила једна владина већина потребна за извођење државног програма, румунски изборни закон сабира уједно гласове добијене од једне странке, од владине странке, у целој земљи, и дели мандате према тим глобалним резултатима. У то време, као што добро знате, стање у Румунији било је расклиматано и тражила се једна морално јака личност, и како

друге политичке личности поред Братијануа и других, беху изгубиле свој довољан политички изражај, онад се пронашао генерал Авереско, главно командајући румунске војске, за чије име Румуни везују своје победе; уколико су их имали. Познат је афинитет генерала Авереска према фашизму и такође познате су и манифестације официјалних фашиста на челу са Мусолинијем према генералу Авереску; и тај афинитет латински имао је ваљда за последицу и то што је Румунија узела фашистички изборни закон себи за углед.

Владајућа странка покушавала је себе обезбедити овако. Странка која добије у земљи релативну већину, или бар 40% гласова, њој се додељује 50% мандата. Код нас се у том ишло и даље: странка која добије релативну већину њој се додељује три петине мандата. По обрасцу румунског закона већина добија врло јаке премије. То је систем мајоритета са премијом. Ова премија, тако да назовем, иде на штету мањине; управо рећи већина односи три петине мандата, а остало је нека врста пљачке, под видом пропорционалности. По оваквом румунском обрасцу странке мањине добијају знатно мањи број мандата него што би добиле на бази чисто пропорционалној. Расподела мандата по окрузима, у корист сваке странке држи се према добивеним процентима гласова по срезовима. И у нас је узет овај образац у толико што су бројеви мандата раздвојени на бановине, а затим створене групе по окрузима, како чујем да се у произвољности својој решава влада да уведе неке врсте изборних округа, који би захватили размер ранијих жупанија. Са оваквом допуном прескочиће се бановина на округе, али ће бановине својим утврђеним бројем мандата остати као изборна групација како геометријски тако и аритметички.

Али вратимо се расматрању изборног закона у Румунији од 1926 год. да би утврдили резултате по њему.

Изборна борба по овом систему водила се у Румунији између шест политичких странака у главноме. Остављамо по страни оне фракције које су добиле незнатни број гласова, који се не рачунају. Овако су биле распоређене странке:

1. Народна странка, на челу са генералом Авереском, као шефом странке и владе;
2. Либерална странка Братијана;
3. Опозициони блок састављен од националне странке (Трансилванске), странке Мањуа, од селачке странке и од бивше странке Таке Јонеску.
4. Лига хришћанска-антисемитска;
5. Социјалистичка странка;
6. Комуниста.

Број уписаних гласача био је 3 милијона 496.814 на целокупном становништву од 17 и по милијона.

Целокупан број таквих гласова, подразумевајући ту и анулирање гласова био је 2,622.565 што сразмерно према броју становништва значи да је апстиненција била доста велика.

Ових 2,622.565 гласова распоређени су били овако:

1. Народна странка	1,366.160	52.09%
2. Опозициони блок	727.202	27.73%
3. Либерална странка	192.399	7.34%
4. Хришћанска лига	124.778	4.76%

5. Социјалистичка странка	50.594	1,55%
6. Блок раднич. ком. стр.	39.203	1,49%
7. Остале фракције	132.229	5,04%
	2,622.565	100%

На 74 округа опозиција је имала већину у 8 округа. Влада је имала апсолутну већину у 63 округа. Разуме се лако и полицијски добивену већину.

По једном чисто мајоритарном систему влада би имала да добије 347 мандата а опозиција 40 мандата. По систему интегралном-пропорционалном, водећи рачуна о тотално добивеним гласовима у целој земљи расподела мандата била је оваква:

Народна странка	202 мандата
Опозициони блок	107 мандата
Либерална странка	28 мандата
Хришћанска лига	18 мандата
Социјалисти	6 мандата
Комунисти	6 мандата
Остале странке	20 мандата

Међутим, уведеним системом са премијом за већину резултати су знатно измењени.

По овом систему извршених избора онемогућени су били да дођу до мандата радници, социјалисте и комунисте, јер су добили 2% од целокупног броја гласова што не даје право ни на једног посланика, а по пропорционалном систему имали би 6 мандата.

Подела мандата на остале странке извршена је овако: треба прво имати у виду да је Влада добила апсолутну већину у 63 округа а опозиција у 8 округа и према томе:

Опозиција која би по пропорционалном систему добила 107 мандата, а по мајоритарном 40% мандата, добила је по овом систему само 23 мандата од целокупног броја 387 мандата, а остало је 346 мандата да се подели. Народна странка, странка већине добија 182 мандата остатак се даље раздељује између свих странака, разуме се и странка већине добија свој део, премију. И према томе румунски парламенат овако је био представљен: владина странка 192, опозициони блок (националисти и сељачка странка) 69, либерална странка 16, хришћанска лига 10. На тај начин румунска влада обезбедила је себи компактну већину.

Изложивши све ово господо, на савести ми лежи, да кажем, да овако добијена већина није престављала верну слику народног расположења и према томе није требало ни много времена да се покаже колики су ови резултати и сувише прелазног карактера. Наша Влада може узети систем какав хоће, оправдано је мишљење сваке Владе да нађе изборни закон који ће је одржати на-управи. И владе имају свој егоизам и своје право да себи обезбеде опстанак. Признајем такође да са једном компактном већином лакше се и боље изводе државни и политички програми. Фашистичка влада могла је према својим циљевима изабрати изборни закон који ће је најбоље и до крајних граница диктаторски ојачати. Румунска влада, и она такође према својим циљевима мора тражити изборни закон који је најбоље обезбеђује. Али ствар код нас је друкчија. За ову владу не може се казати да нема већину, можда има толику да јој та већина и смета. Код нас је ствар друкчија у односима странака. Правећи овај закон ми пред собом немамо ни једне странке, формално их немамо, јер по закону

нису допуштене. Како ситуација тако и циљ наш сасвим је друкчији: ми немамо у парламенту странака да их из парламента изгонимо или да их бројно ослабимо и умањимо. Напротив, хоће се у тежњи за нормализацијом политичког живота привући и друге странке на парламентарно учешће и на поуну оне празнине која се констатује осуством извесних елемената. С нормализацијом политичког живота тежи се да се Народно претставништво изрази у потпуности својој и потпуности народног расположења. Да није те тежње, да није тог циља зар бисмо имали потребе доносити нов изборни закон, или тачније рећи зар би нужно било доносити овакве опширне допуне и измене. Изгледа да се примило мишљење да по закону ранијем није се могло доћи до изражаја на изборима и са другим странкама или да кажем још отвореније, да је другим странкама онемогућено било учешће у изборима и зато се тражи могућност да се до свега тога дође. Кад је то циљ господо, онда се мора рачунати са психологијом и трезвеношћу не само с једне стране него и са друге. Ја се питам хоће ли друге странке уопште узети учешће према оваквим перспективама? Ако нам је циљ да новим изборним законом створимо једно комплетно и изражајно Народно претставништво, изражајно у хармонији свеукупне националне и државне политике, ако нам је, велим, то циљ, онда замислимо се за тренутак хоће ли се тај циљ постићи овим изборним законом. Ако је интерес државе, а интерес је заиста да се створи један стварни и хармонијски рад у Парламенту, здрав рад владе и опозиције, онда господо, знајмо унапред, да ћемо овим законом промаштити овај циљ, јер не верујем да ће које странке ући у овакву изборну комбинацију и учествовати у изборима, и на тај начин остаћемо с промашћеним циљем нагласавајући овај закон, који и с моралне и с подитичке стране неће нас довести до онога резултата, који се тражи и жели.

Истина је господо, да је Авереску у Румунији добио око 102 посланика, али господо, није прошло дуго времена а имали смо прилику да видимо Алба Јулијуни онај велики народни протест, који је дошао да изврши око консолидовања живота, које је наступило са доласком Мањиуа на владу и повратком Краља и решењем династичког питања у помирењу целокупне ситуације.

Господо, ја сам сматрао за потребно да изнесем ове податке, велим чисто академски, ја Вас уверавам да сваки који прави обрачун са својом савешћу мора да мучи ову исту муку коју и ја мучим, а то је, да ли је ово што радимо добро или није. (Узвизи: Тако је). Господо, ја нећу да поричем тешку ситуацију у којој се ми налазимо сада, занста имамо један парламенат, који не садржи у себи све оне елементе, који би било позитивно или негативно у једном здравом парламентарном сукобу и јавној критици давали изражаја Народног претставништва, народних брига, народног осећаја и народне савести у здравој хармонији коју ми овако тражимо. Ми морамо примити мишљење владино која каже да треба ићи постепено ка нормализацији. Господо, ми треба да идемо постепено ка нормализацији али постепено у духу нашем, постепено с обзиром на наше прилике. Пренети један закон из друге земље, који има позитивне резултате у Италији а негативне на другој страни, јер

смо видели шта се дешава тамо у Румунији. Ми смо имали г. Јоргу, који је био један једини посланик, који је онда добио већину. И није се дошло до одређене ситуације, док се и тамо није дошло до једног здравог решења.

Ја и сад, господо, стојим у једној недоумици шта да радим? Или да гласам за или против овога предлога. (По души и савести!) И ја лепо молим, господо, да ме саслушате до краја. И према томе у тој недоумици шта да радим, ја сам тражио извесне поставке, које ће учинити да отворено приступим и решим своју сопствену кризу у питању: гласати или не гласати. Господо, зато сам тражио подршке реалне у извесним идејама, које су данас апсолутно неприкосновене. То важи нарочито у погледу тајног или јавног гласања. Дозволите ми, господо, да и о томе на један чисто академски начин дам своје мишљење.

Није то, господо, мала ствар је ли то тајно или јавно гласање. Ја ћу отворено рећи да је питање тајног или јавног гласања питање психологије. Онај парламенат, који није изабран тајним гласањем, тај парламенат нема довољно ауторитета. (Плесање.) То је ушло у психологију људи. Да смо ми бирали, сви ми колико смо овде, тајним гласањем, на бази тајног гласања, онда би проценат нашег ауторитета јако отскочио. Према томе, господо, ја сам у питању јавног или тајног гласања ипак тражио објашњења, или другим речима тражио сам солидан терен да могу отворено да се изјасним за тајно гласање, према оваквим фактима, које имамо пред собом. Господо, сви правни научници, сви правници су дали врло много размишљања о тајном или јавном гласању. Ја ћу да споменем, да ово што сад говорим, говорим према идејама, које може сваки прочитати у веома познатим правним књигама пуним ауторитета, професора Јелинека, правним књигама Есмана, и правним књигама Карла Мајера. Све то што они говоре, говоре на основу дугога проучавања, и према томе нека ми буде допуштено да резимирам сва та три мишљења у овим одломцима, које сам узео из тих књига.

Са теоријског гледишта бирачи би требали да гласају јавно. Бирачко им се право не даје у њиховом приватном интересу. Како ће они то право гласа употребити, то није њихова приватна ствар. Бирачко право се даје бирачима у државном интересу. То је јавна служба, коју они треба да врше под надзором публике и народа. Али, господо, са демократијом продире тајно гласање, а не јавно гласање. Неки друштвени редови, а они нису малобројни, немају материјалне самосталности и на њих је врло лако утицати притиском и корупцијом. Тајно гласање је један начин да се бирачи при гласању ослободе сваког притиска и корупције. Њима се тајним гласањем ставља независан положај, да могу слободно извршити бирачку дужност. Тајно гласање уведено је у XIX. веку са демократисањем целокупног изборног система. Ја ћу, господо, да се задржим на једном факту, који је овде врло важан, да изнесем разлоге због чега смо ми нашом прошлосту, из времена када је извршено јединство Срба, Хрвата и Словенаца и политички и морално обавезни да будемо за тајно гласање. Ви сте сви сећате да је први основ, нека врста Устава наше садашње државе, или боље рећи споразум о Уједињењу, био

изнесен у Крфској декларацији. То је била прва манифестација нашега Уједињења. У Крфској декларацији имамо у главном три главна питања. Дакле, прво питање народне династије, која је одушевљено примљена од свих Срба, и Хрвата и од свих Словенаца, као историјска династија, каква је и заиста династија Карађорђевића. Друго питање било је — самоуправа, која је такође примљена од свих који су на декларацији радили. И најзад треће питање било је питање тајног гласања, управо обавеза уредити целу државу на слободном и тајном гласању Уставотворне скупштине.

Господо, допустите ми ради аргументације да потражимо правдање за своје мишљење у фактима и у прошлости и у обавезама из прошлости. Сваки од нас стоји пред својом савешћу и свој став мора одредити према ономе, чиме се и народ и држава у прошлости обавезали. Зато молим допустите ми да се задржим на тим фактима. Ми врло добро знамо да је први члан Крфске декларације садржао ову одредбу: „Држава Срба, Хрвата и Словенаца, позната под именом Јужних Словена или Југословена биће слободна и независна Краљевина са јединственом територијом и јединственим држављанством. Она ће бити уставна, демократска и парламентарна монархија на челу са историјском и народом створеном династијом Карађорђевића, која је дала доказа да се по идејама и осећањима не двоји од народа и да народну слободу и вољу ставља изнад свега.“ Члан 12; господо, каже: „Изборни програм за избор народних посланика једнак је, општи и вршиће се непосредним и тајним путем.“ Члан 13 господо каже: „Устав који ће после закључења мира донети Уставотворна скупштина, изабрана на основу општег и једнаког и непосредног тајног гласања, биће основ целокупном државном животу и извор и утока свих власти и права и по њему ће се уређивати цео државни живот. Устав ће дати народу могућност да развије посебну једну енергију у самоуправним јединицама обележеним природним социјалним и економским јединицама“, а не историјским. Господо, на такој важној седници, која је створила у мучним временима ову нашу државу, сам г. Пашић на седници од 5 јуна 1917 године каже: „У декларацији треба да се каже прво да се од Срба, Хрвата и Словенаца створи јединствена држава и, друго, да ће та држава бити прво на демократској основи са општим и тајним правом гласа уставна и парламентарна монархија“. Г. Стојан Протић на седници од 11 јуна 1917 године казао је: „У декларацији треба да се нагласи да ће у новој држави бити демократска база са парламентарним режимом и са општим непосредним тајним правом гласа“. Господо, ја бих могао да Вам наведем мишљења г. Драшковића и осталих личности, али хоћу да завршим ову серију с тиме да смо и Крфском декларацијом и изјавом наших првих људи утврдили право тајног гласа као једну основу, као камен темељац на коме ће бити базирана ова држава. Господо, ми исто тако знамо да је и Женевска декларација манифестована у истом циљу и према томе налазим у прошлости једну моралну обавезу да у питању тајног или јавног гласања кажем да, за бољитак ове државе, треба да не заборавимо оно што је било у прошлости, треба да се држи-

мо свега онога што је један пут у прошлости речено, утврђено и условљено, да нам се не би чинили приговори да смо заборавили шта је било од 1918 године.

Хоћу да напоменем и ово: да је политика изражена кроз Манифест нашега Краља од 6 јануара била свестрано и одушевљено примљена са сваке стране. Народ је ту политику потпуно схватио и разумео. Један је период те политике од 6 јануара 1929 године до Парламента, а други од Парламента на овамо. У првом периоду ствари и догађаји били су доста у реду и у хармонији; примиривали су се духови и политичке партијске страсти. Политика 6 јануарска имала је свој одређени правац као и свога највишег сувереног Носиоца; била је народу јасна и по циљу који се желео постићи. Та политика пренесена у Парламент, извођена кроз Парламент, све се више компликовала, постала је у моментима и неодређена и нејасна и често и нелогична. Дешавало се по нешто у Парламенту што није добијало никако објашњење, а давало је маха закључцима не само произвољним него и контрадикторним по циљу онемо како се замишљао да треба да је постављен и кроз Парламент. То је све давало и целокупном режиму нешто неодређено, али што је најважније то је слабило режим из дана у дан, и он постајао је све даљи од оне основне идеје 6 јануарске политике, с мање хармоније, а готово рећи и без много дисциплине. Све је текло млитаво, без јасног става, и то се све обележавало и кроз једну озбиљну апатију, што се нарочито осетило на раду око стварања странке ЈРСД, која би, како се замишља, требала да прихвати главне основе 6 јануарске политике са идејом интегралног југословенског јединства као политички завршни циљ. Услед привредне кризе акција парламентарна више се тетурала него што је ишла одређеним правцем; час је нешто прихваћено било енергично а после се у држању та енергичност напуштала. Народне масе Парламент није много очарао, а изабран јавним гласањем, оставши без ауторитета, Парламент је окружен био и једном кампањом па чак и конспиративном кампањом.

Мени се чини да у периоду парламентарног режима ствари нису постављене у логични однос једне према другој. Овај режим требало би да буде уставни, и он је на бази једног Устава. Али то је уставан режим без парламентарности, без парламентарности у правом смислу те речи, т. ј. Влада не излази из Парламента нити је одговорна Парламенту. Тако је било код немачких држава пре рата. Значи да се кроз овај уставни режим не жели и неће парламентарни режим у правом смислу. Међутим с друге стране иде се за тим, да се створи једна јака странка, странка већине — с вођом. Како се онда може избећи партијска влада. То би била имитација фашизма — али без Мусолинија.

Ако се иде ка стварању једне велике странке, онда се не може избећи партијска влада. На томе путу ваљда је тежња ка нормализацији и ка враћању правој и стварној нормализацији.

Не могу пропустити да не говорим о носиоцу земаљске листе, која је установа била и у прошлом изборном закону и задржана и сад. Важно је поставити овде питање: Да ли се место носиоца земаљске листе попуњује или не попуњује. Ту ћу

навести једну нелогичност. Ако партијске већине не може бити без носиоца, онда он, као вођа, треба да је перманентан т. ј. да се замењује ако га нестане. Та нелогичност видљива је и у овом Парламенту у којем смо ми били везани за листу једнога носиоца. Тог носиоца нема међу нама. У каквом смо односу ми сада? Или је носилац био само фигура и не значи ништа, или је нешто значило и Парламент је у дефекту. Истина све се то не осећа ни као дефект ни као потреба у овом Парламенту. Али ствар ће бити другачија кад буде организована једна велика странка са вођом, који, јамачно, треба да буде и носилац листе.

У питању носиоца земаљске листе важније је нешто друго. По моме мишљењу, носилац земаљске листе не слаже се са монархиским системом. Носилац земаљске листе добија на изборима плебисцит народа, он је једини, и плебисцит народа везује се за његову личност. Он као један једини, изнад свих посланика, исплебисцитиран, стоји према круни у једном специјалном, и врло интересантном односу.

Ствар је ова врло суптилна и зато молим да ми се поклати пажња, како бих Вам доказао да установа носиоца једне земаљске листе није у духу монархизма. Претпоставимо да добије две трећине и више гласова, другим речима да добије апсолутни плебисцит. У том случају он је изразити носилац народне воље. Ово ћу боље приказати ако потражимо примера у историји. Наполеон III био је биран плебисцитом за председника Француске Републике. Шта је он учинио? Он се на бази тога народног плебисцита прогласио за цара. После овог случаја ни један се председник републике не бира више плебисцитом у Француској. Шта више у Француској после покрета буланжиста, не бира се непосредно ни председник Париске општине, већ после избора по арондисманима, председник Париске општине бира се преко изабраних одборника по арондисману. Нећу даље развијати ову идеју.

Морам се оградити да све то није случај свим код нас, али плебисцит као највиши израз народне воље, припада, као личности, у првом реду Круни и ником више. Тако је бар у духу монархизма.

Зато сам ја мишљења да се избори врше по странкама и везивањем за странку, а никако за личности, јер су личности увек или прелазне или евентуално и преко мере славољубиве.

Личности као носиоци земаљске листе имају и своје симпатије и антипатије, и не би требало потчинити вољу народну обичном случају симпатије или антипатије носиоца листе.

Да завршим. Кад узмем у обзир да ће нов Закон престављати збркану копију фашистичког и румунског изборног закона, што је све недовољно испитано са резултатима за нашу земљу и прилике; кад узмем такође у обзир, да друге странке, по овом Закону, биће не у положају једнакости него потчињености а можда доведене и у сумњу, да ће дати резултате оне које претставља стварно народно расположење, ја верујем да ће овај Закон у том случају промашити циљ. Кад додам још да је тајно гласање искључено из овога Закона, што једино даје ефекат слободних избора, а с тајним гласањем још подиже се ауторитет Парламента, ја морам озбиљно посумњати да се

овим изборним Законом не отвара здрава скретица ка нормализацији нашег политичког живота. Зато, одговарајући својој дужности и савести, изјављујем да је потребно вратити овај пројекат „измена и допуна Закона о избору народних посланика“ у Одбор на накнадну и свестрану анализу и проучавање, а све у духу и у интересу нашег народног и државног здравог и нормалног политичког живота. (Бурно одобравање. Гласови: Живео!)

Dr. Stjepan Bačić: Gospodo narodni poslanici moj poštovani predgovornik g. Mita Dimitrijević stavio se u ulogu Hamleta i tešku muku muči kome bi se priklonio carsvu. Rezultat te njegove muke jeste jedno polovično rešenje, tj. da se predlog ovog zakona i onaj manjine i onaj većine vrati u odbor da se ponovo prouči. Gospodo, ja mislim da kad smo tako daleko otišli i u Narodnoj skupštini i u odboru, da je vreme da se stvar svrši. Mi imamo, gospodo, sve supstrate da danas, sutra ili ovih dana nakon diskusije, ili nakon većanja u klubovima definitivno odlučimo o zakonu koji najvećma odgovara interesima zemlje. I u tome pogledu mi smo u dilemi koji predlog, većine ili manjine, čini više usluga zemlji i onoj politici koju smo dosada zastupali ovde. Istina je jedno, što sam naglasio u diskusiji odborskoj, da je momenat kad je ovaj zakon od Kraljevske vlade donešen bio nezgodno biran. Istina je da je drugi ustavni faktor trebalo staviti u mogućnost, i Kraljevsku vladu da imade nevezane ruke na drugoj strani pa i Skupštini, jednim izbornim zakonom koji bi bio reforma izbornog zakona po kome se više ne može ići na izbore, ali naglasili smo da je to trebalo učiniti odmah nakon saziva Narodne skupštine 1931 godine, odnosno tokom 1932 godine, a da je ovaj momenat nezgodno biran jer koincidira sa momentom, kad su se pojmovi u klubu počeli prečišćavati i kad je bila pogibelj da će Kraljevska vlada izvršiti presiju nad onim našim drugovima koji su hteli jednu odredjeniju i odlučniju politiku. I, gospodo, da je vlada htela postići taj efekat bila je činjenica da se primenjuje kao jedno zastrašujuće srestvo, kao jedan Damoklov mač nad glavama naših drugova poslanika, da se priklone vlasti, ili da idemo u izbore. To je, gospodo, nepovoljan efekat toga momenta po Narodnu skupštinu, ja mislim po slobodu odlučivanja naših drugova i konačno po autoritet Narodne skupštine.

Sa druge je strane, gospodo, bio nezgodan momenat i za sam narod. U času kad smo išli u narod da formiramo partiju i da tumačimo narodu da je ovo šesto januarska linija, da naša politika ostaje stalna i stabilna, da nema povraćanja starome, ostavlja se utisak izbornim zakonom, da se bez potrebe ide na izbore, dakle, traže se novi putevi, jer da se ostalo kod starih puteva ne bi se ovaj momenat izabrao. To bi bila jedna zamerka stvarne prirode. Ali kad smo proveli kroz odbor taj zakon, kad je on publiciran i kad je o njemu diskutovano, onda je trebalo da se svrši takav zakon i da se donese takav zakon koji će zadovoljiti interese zemlje. Kraljev. vlada na usta Ministra unutrašnjih poslova izjavila je, da je jedina svrha ovoga zakona ne možda zastrašivanje pojedinaca sa izborima, da se o tome ne radi, jer da je ova skupština po svojim kvalitetima najbolja, jer se sastoji iz jedne stranke i nema podloge za izbore već je taj zakon jedan u nizu zakona koji vode normalizaciji i demokratizaciji našeg političkog života.

Gospodo, zakonski predlog kako je izašao iz odborske većine sumnjivo da će dovesti ni do demokratizacije ni do normalizacije naših političkih prilika.

Prvi princip, odnosno motiv, koji je Kraljevsku vladu vodio bila bi narodna demokratija našeg političkog života. Gospodo, u diskusijama intimnim sa drugovima i sa članovima Kraljevske vlade nama je svima poznato, a i javnost nije tako naivna, da bi se tom frazom narodne demokratije, koja se očituje u ovome zakonu, dala zavesti. Tako naivan nije niko. Jer, gospodo, princip ovakve užasne, preponderantne majorizacije jedne relativne većine znači apsolutnu negaciju demokratskog principa. Demokracija u svome pojmu jeste neposredno sudelovanje naroda na vlasti, po svojim predstavnicima, koji su izravno birani, a sistem majorizacije, koji je predložen, predviđa u korist jedne relativne većine devet desetina poslanika, bezuslovno znači da mi nećemo voditi računa o izvesnom delu pravnih birača, narodnoj volji, a ako bi bilo više lista, da će manjina, može biti, jedna užasna manjina, odlučivati sudbinom zemlje. Evo da vam ovo pokažem na jednom praktičnom primeru. Neka budu četiri zemaljske liste od kojih svaka neka dobije pola miliona glasova. Može biti takvih jakih nosilaca, koji će okupiti u celoj zemlji pola miliona glasova i može biti da narod izadje u velikom procentu na izbore. Jedan od njih iznese pola glasača, jer se dakako o pasivnim građanima ne može voditi računa, ne može biti govora, jer onaj koji se odriče svoga prava, ne vodi se računa o njemu, ne može o njemu da se brine, dakle se može dogoditi da jedna četvrtina pobere 9 desetina mandata.

Nadalje, gospodo, drugi princip, javno glasanje. Kraljevska vlada, usvojivši princip javnog glasanja, ona je računala jasno, ma da to ne kaže, mi to znamo, na one stare metode, to znači na metode izbornog terora. Gospodo, teror kao metoda, kao metoda političke borbe, nije nikad bio demokratsko načelo. Šta je u tome demokratsko?! Dakle, gospodo, ni sa gledišta podele mandata, te računске algebre kojom se izvršuje ta podela, nije nipošto demokratska, a isto tako ni sistem javnog glasanja. Gospodo, vidite već prvi taj motiv, taj argument Kraljevske vlade, ruši se u prah pred kritikom razuma. Ali ja sa te strane ne bih mogao Kraljevskoj vladi praviti prigovor. Pitanje je uopšte šta je demokracija. Da li je demokracija jedan takav moloh za koji bi se žrtvovalo veće narodno dobro? Gospodo, ja otvoreno ovde kažem: u tome smislu ja nisam demokrata. Demokracija jeste bezuslovno jedan politički ideal, ali on se ostvaruje prema prilikama, prema momentalnim raspoloženjima i prema potrebama samoga društva i same države. Gospodo, za mene je i za moje drugove ideal jedna i nedeljiva država, za mene je ideal jedan zdrav, zadovoljan, složan, jedinstven narod. (Odobranje i uzvici: Živéo!) Gospodo, ako bi se demokratski princip kako se on primenjuje u drugim državama, koje su drugojače i etnografske, i socijalne, i političke strukture i političke prošlosti sa ostalim političkim sistemima, kad bi se taj demokratski princip u tačine primenio ovde, učinila bi se ista greška, koju je Kraljevska vlada učinila sa kopijom fašističkog izbornog zakona.

Mi to ne možemo učiniti. Naša demokratija mora biti primenjena u našim prilikama i ona se mora bezuslovno suziti na onu meru da će zadovoljiti i individualno svakog pojedinca da njegov rad dolazi u javni život do izražaja, ali da ta javna reč ne ruši zajednicu i državu.

Gospodo, dakle, sa tim demokratizmom nećemo paradirati ni mi od manjine, a, mislim, ni vi od većine. Jer taj demokratski princip sam opredeljuje naše gledište i prema tome demokratija naša ide samo tako daleko kako daleko idu interesi države i naroda i neće nam niko ni ovde ni u Evropi moći prigovoriti da smo radi toga reakcionarci. O tome je dala istorija vrlo mnogo primera, a dalo ih je i novije doba i sadašnja Evropa.

Mi vrlo dobro znamo da je bio jedan narod uzorne i mudre državničke politike i da su taj narod bili Rimljani, koji su išli tako daleko u demokratiji, da su činovnike i sveštenike birali izravnim javnim glasanjem u skupštinama, ali kada je država došla u pogibao, onda je njihov Senat zaključivao: „Videant konzules ne res publica ne quid quid detrimenti capiat.“

Taj mudri politički narod, koji je iz malog plemena razvio tako golemi imperij, koji je davao tolike genijalne državničke, koji je kako kaže Čemberlen ne samo kao narod bio genijalan nego genijalno i politički obdaren, kada je taj narod znao u danom momentu da ograniči svoje slobode, i kada je znao da u času pogibelji svoje te slobode sam sebi oduzme i prenese na jednog diktatora, onda ne možemo valjda ni mi prenebreći da u toj školi nešto naučimo.

Mi vidimo u Evropi, gde god je jedan socijalni poredak i politički sistem došao u pogibelj, da se država i oni koji su odgovorni za državnu vlast nisu obazirali na zakone i fraze, nego su radili onako kako je nužda zahtevala. To vidimo u Engleskoj, u Nemačkoj, u svima malim državicama i u jednoj vele-vlasti kao što je naša susedka Italija. I, gospodo, niko u Evropi nije se našao ponukanim, pa niko ni kod nas u zemlji, čak ni opozicija, da kritikuje tako nešto, ali se zato obaraju na nas i našu vladu da smo mi reakcionari. Kada je bila pogibao za socijalni poredak u Jugoslaviji, kada je u skoroj prošlosti čak i toliko komunista ušlo u našu Narodnu skupštinu, tada se niko u našoj javnosti nije bunio što su čak mandati komunistički bili poništeni. Dakle, i u našoj političkoj istoriji imamo primera, da se država nije dala ometati apsolutnom primenom demokratizma u našem javnom životu u danima kada je državi pretila opasnost. Konsekvence te žalosne i logične nužde, koja ide za tim da se zajednica održi i da se sačuvaju tekovine naše istorije, našeg krvavog rata, ogromnih žrtava i s jedne i s druge strane Drine, ali u glavnom plemenitim i golemim žrtvama predratne Srbije, te tekovine ne mogu biti predmetom pazara čisto teoriskih ideja, kao što je demokratija po svaku cenu. Ako gledamo sa toga gledišta, onda će biti razumljivo zašto je došlo do šestojanuarskog režima i zašto je potrebno pa i po cenu prigovora da smo reakcionari, da održimo one političke tekovine koje smo stekli šestim januarom i one smernice rada koje su nam nametnute tim tekovinama.

Gospodo, šta je 6. januarski režim trebao da izvrši i da li je to izvršio. Mi vrlo dobro znamo da je

u prvom redu trebao da dokrajči jednu politiku većnog plemenskog razdora i verskog razdora, da je imao cilj da sve građane ove države priljubi barem državnoj ideji i ideji narodnog jedinstva. Mi smo se našli godine 1918 u položaju da je naša mlada država Jugoslovenska sastojala se iz izvesnih krparija, iz teritorija koje su bile nastanjene našim čisto jugoslovenskim življem ali koje su se razvijale tokom istorije tako da su izvesni delovi naše države radi pojedinih sitnih pitanja stavljali u pitanje opstanak države. Bilo je stranaka i raspoloženja u pojedinim delovima našega naroda, da se radi nezadovoljenja, radi izvesnih grešaka politike obračunavalo i sa državom kao takvom, da se mislilo na cepanje države i uspostavljanje predašnjih formacija, što se i dan danji održalo u formi raznih punktacija. Ja žalim da je 6. januarski režim došao prekasno, po državnoj i logičnoj nuždi došao je malo kasno. Tako se pitamo danas kakva je situacija danas i da li je režim i mi da li smo izvršili svoju zadaću, koja bi se morala sastojati u učvršćivanju ideje državne misli u dušu svakoga građanina kao jedne neprikoslovene dogme i da li smo osigurali i svima građanima uverenje narodnog jedinstva i pripadnosti po svaku cenu, onda bismo otvoreno pogledali u oči istini i kazali, da nismo to učinili i da nam ta zadaća pretstoji u budućnosti. Kad ispitamo uzroke zašto nismo to učinili, onda moramo posuti glavu pepelom i kazati svaki za sebe, a isto i Kraljevska vlada da priznajemo krivicu i priznati da nismo učinili ono što smo obećali, kad smo ušli u Narodnu skupštinu, i da nismo proveli u stvari efekat ono oduševljenje i onaj golemi elan, koji smo imali kad smo ušli u Narodnu skupštinu, i da nismo izvršili obećanje koje smo dali narodu, niti drugom ustavnom faktoru Njegovom Veličanstvu Kralju. Mi smo na početku izvođenja te politike i sad je pitanje da li donošenjem novih zakona mi tu politiku propagiramo, utvrđujemo ili neutvrđujemo donošenjem novih zakona. Donošenjem ovog izbornog zakona, ja mislim da je učinjena velika pogreška, kako je učinila većina odbora. Zašto? Jer taj zakon donosa mogućnost dapače ne samo mogućnost nego za mene, koliko ja poznajem prilike, sigurnost vraćanja na staro. Gospodo, da budemo iskreni. Naša stranka koju smo počeli formirati prošle godine, ona je skovana odozgo i mi tek treba da tu stranku amalgamiramo i da je organizujemo odozdo. Tu su učinjene mnoge greške kod formiranja stranke, kao jedne poluge za provođenje ove naše politike, jer, gospodo, jednu politiku ne može voditi jedna ličnost, ma kako ona bila jaka, nego se politika vodi po načelima i programima, oko koga se programa okupljaju svi ljudi, svi birači koji se hoće baviti javnim poslovima.

Gospodo, najvažniji je zadatak naš formiranje stranke. Formiranje stranke, to je naša najveća raketana, jer niti je vodstvo kluba, niti smo mi sami bili u stanju da tu stranku učinimo jednim političkim faktorom, koja bi se mogla upustiti u političku borbu sa bilo kime. Gospodo, mi smo bili shvaćanja, da će formiranje stranke ići brzo, jer tome nema nikakvih zapreka ni od nas samih ni od naroda, ali zato potrebno je bila odlučne i jake volje da dođe do intimnog kontakta između nas samih, jer za formiranje jedne stranke treba da postoji jedna duša između nama. Trebalo je, — što rekao jedan naš drug, da nas svih 300 poslanika budemo lavovi, i narodna budućnost bila bi spašena. Ali, gospodo, na žalost mi

vidimo da mi nismo 300 lavova, nego da imade među nama i mnogo miševa. Da budemo iskreni i da kažemo istinu jednom u lice, to je potrebno naročito s toga, što ne dolazimo često u klubove, gde to možemo da kažemo. Bilo je potrebno prvo da se mi međusobno ovde zblizimo i upoznamo, a to je potrebno naročito zbog toga što smo mi pripadali raznim partijama i dovoljno se ne poznajemo u dobronamernosti i iskrenosti jedan drugoga. Svi mi, gospodo, još i danas jedan drugog posmatramo sa nepoverenjem u slučaju ako nije pripadao našoj partiji i računamo na partijske ključeve. Prvo dakle ocenjujemo: kojoj je stranki ko pripadao i onda se opredeljujemo o onome što je na rešavanju, dakle radimo bez poverenja. Jedna stranka, koja nema duševne homogenosti i čije članove ne vezuje drugarska veza, ta stranka nije prava stranka i mora propasti.

Druga pogreška bila je u propuštanju momenta, a što se da ispraviti, to je tešnja saradnja Kraljevske vlade sa nama. Za formiranje stranke potrebno je da bude svaki od nas kao organizator, informiran političar. Za sve to treba tešnji kontakt, uži kontakt između iskusnih političara i Kraljevske Vlade sa nama, koji će omogućiti da sa izvesnim znanjem političkih činjenica stupimo u narod i pred zemlju. Međutim, gospodo, taj je kontakt manjkao i mi smo zahtevali da vodstvo kluba i naši drugovi, koji imaju političkog iskustva i koji su prekaljeni političkim borbama da nam kažu svoje teškoće, pa da ih mi savetujemo ili oni nas, te da budemo jedna organizacija duhovna, a to se izbegavalo i odugovlačilo. Narodni poslanici tretirani su do sada kao nedorasla deca, kojima se ne smeju poveriti izvesne političke tajne, te smo time samo rušili svoj autoritet.

Gospodo, ta pogreška se mora konstatovati, ona je velika, i, kažem, ona bi se dala ispraviti. Treća pogreška u formiranju stranke bila je premlen rad u narodu. Mi smo, gospodo, od početka formiranja stranke, mi ovde iz većine išli u narod i mi smo mogli primetiti gde god smo u narod došli da u narodu nije bilo upravo nikakve prepreke za jednu jaku organizaciju, da narod očekuje i želi da neko od političara dođe da ga informiše, jer vi vrlo dobro znate da narod pati od neobaveštenosti, da narod pati od toga što se ispod žita šire razne nekontrolisane vesti u pogledu kojih narod ostaje u nedoumici, verovao ili ne verovao, ali koje ga stalno drže u izvesnoj političkoj trzavici. I gospodo, sva ta politička nervoza, sva ta nesredenost jeste jedan od velikih uzroka krize i ima reperkusije u ekonomskoj krizi. Od nje pati narod, pate narodne mase. Tome je kriva neobaveštenost naroda o našem političkom stanju, o namerama vlade i o političkoj situaciji u zemlji i izvan zemlje. Gospodo, ja ne moram da ulazim u detalje, ali vi vrlo dobro znate šta ja mislim. I svaki put kad sam zalazio u narod kad sam razgovarao o narodu, i ja i svi vi, narod je dobio utisak olakšanja i rekao: dođite i više puta, među nas zalaze drugi ljudi koji drukčije govore, među nas zalaze razni glasovi, razni letci i emisari raznih država. I u tome duševnom stanju vi se čudite što imamo takvu ekonomsku krizu, što imamo takvu političku krizu. Gospodo, to je propušteno. Trebalo bi da svi mi i pojedinačno i u grupama obidemo celu zemlju i da momentalno reagiramo na sve političke događaje. Eto, za poslednju godinu dana desili su se događaji takvi koji se tiču

naše zemlje u tolikoj meri da smo bili pred opasnošću rata, pred opasnošću ekonomskog rata. I dok se takve stvari događaju, narod ništa o tome ne zna a gotovo ni mi sami ništa o njima nismo znali. Pa kako možemo očekivati od toga naroda da nam on da svoje poverenje?! Ali, gospodo, nije samo potrebno da mi zalazimo u narod nego je potrebno da i kraljevska vlada uđe u narod. Kad to ispitujemo onda moramo sa žalošću konstatovati da je ta jedna od najvažnijih političkih misija i funkcija vlade u nekoliko zatajila. Vlada je ostala dosledna svojoj taktici da izbegava Skupštinu i neće da nas čuje, ona izbegava da dođe u narod, jer nema ništa narodu reći. A kad se je i dogodilo da su Ministri u nekoliko mahova zašli među narod, onda se dogodila ta sramota da je svaki član vlade drukčije govorio o raznim problemima ove zemlje. Gospodo, evo, to je ta velika pogreška, to je ta greška koju je učinila Kraljevska vlada na nama, na stranci i na onoj liniji koju zastupamo. Gospodo, jasno je to ako se zna iza kulisa, ako mi znamo da je odlaskom g. Petra Živkovića sa vlasti tu bilo raznih vlada u kojima nije bilo homogenosti, homogenih pogleda na naše unutrašnje i spoljne probleme na naše ekonomske i kulturne probleme. I kad među članovima Kraljevske vlade nije bilo homogenosti, onda nam je jasan istočni greh svih naših vlada, jer su jedni članovi vlade imali kuraži da tvrde da nema povratka na staro, da se ovaj režim ne može i neće menjati.

Dok su drugi iza kulisa slali svoje emisare opoziciji da im laskaju, da ih pitaju šta misle i da o njima vode računa. To je treći veliki greh Kraljevske vlade da je ona takvim svojim postupcima, svojim paktiranjem i maženjem opozicije učinili da je onaj teren koji smo mogli steći u narodu, da nam ga je ispod nogu minirala. Jer, gospodo, onoga časa, kada se je prilikom organizacije u narodu propovedalo i govorilo: nema povratka na staro, državno i narodno jedinstvo to su dogme u koje niko ne sme da dirne, ne može doći do povratka starih političara sa njihovim demagoškim i razornim radom, — toga časa je narod to odobravao i bio pripravan da uđe u organizaciju. S druge strane, međutim, vidimo da se mazi opozicija i sprema se za nju izborni zakon, pa je onda veliko pitanje sa kakvim obrazom možemo mi izlaziti u narod i savetovati ga i kako će taj narod imati kuraži da se angažuje za takvu jednu politiku koja iskreno govoreći u našim novim krajevima nije popularna. Onoga časa kada narod oseti da ta linija, koju mi zastupamo nije sigurna, i da oni koji imaju kuraži da se organizuju, ako znaju da se opet može povratiti Spaho, Korošec i Maček i da se mogu progoniti baš ti ljudi koji su radili za politiku državnog i narodnog jedinstva, onda kako možemo mi zahtevati od toga naroda da se organizuje i pođe za nama i da formira stranku? (Uzvići: Tako jel!)

Gospodo, pale su primedbe u ovoj Skupštini, u odborima od strane Kraljevske vlade i od naših drugova Srbijanaca vrlo važne političke prirode koje treba da se ovde tretiraju. To je jedna tvrdnja da mi prestavnici hrvatskih i slovenačkih krajeva nemamo narod za sobom i da ga ne možemo dobiti. Ova tvrdnja, gospodo, je netačna. Gospodo, to je jedno pitanje o kome javnost vodi računa i kome mi sami sebi moramo dati računa i to iskreno. Ja ću vam

iskreno priznati, poznajući prilike u svima prečanskim krajevima, a trudio sam se, obilazeći zborove i po Srbiji i po Južnoj Srbiji i po Vojvodini da upoznam mišljenje toga naroda, jer se nisam hteo obzirati samo na službene informacije i dočeke i razna Potemkinova sela nego sam išao da vidim raspoloženje naroda. Ja sam tada dobio utisak, gospodo, da je ova linija koju smo mi zastupali bila dočekana od celoga naroda kao jedno oslobodenje, tako da nije bilo kraja u našoj državi osim nekolicine bivših političara koji nisu šestojanuarski režim dočekali sa radošću i usvajanjem svih tih osnovnih načela režima od 6 januara. Ako danas obilazimo te krajeve u našoj državi, moramo konstatovati da krajevi predratne Srbije i Južne Srbije, gde je taj narod politički nešto zreliji od našega naroda, jer je imao dužu političku prošlost i bio sliubljen sa državnom idejom, odlučno traži da se ta linija i dalje produži. Međutim, u našim severnim krajevima preko granice Save i Dunava stvari su se mnogo promenile na štetu šestojanuarskog režima zato što su razne kraljevske vlade svojim radom u poslednje vreme tu politiku gotovo kompromitovale.

Gospodo, da ne duljimo o toj bolnoj temi, ja ću je samo postaviti. Ja sam naveo primer zašto je kompromitovana ta politika. Dala se mogućnost neprijateljima države, sa pretpostavkom da su oni jedini vode naroda, dala se mogućnost da šalju emisare u narod, da ga kvare, da mu pričaju fantazije i da kompromituju politiku narodnog i državnog jedinstva, i da ostavljaju u narodu shvatanje po mogućnosti povratka ne samo starih partija, nego i o povratku na ono drugo vreme, na 1918 godinu, gde bi došli u pitanje ne samo dinastija, nego i opstanak države. I, gospodo, pitanje koje se daje jednom praktičnom političaru: da li se može to stanje u politici popraviti je tako isto kao i sa životom: dok čovek ne umre nema ništa „ireparabile“ što se ne bi dalo popraviti. I to se da popraviti. Da se to popraviti onako kako su i drugovi i ja i mnogi od vas mislili da se popravi. Izvesne zakulisne sile preče, da ta naša volja dolazi do izražaja u jakoj, odlučnoj i jasnoj politici Kraljevske vlade.

Gospodo, jednom jasnom određenom politikom, bezuvjetno jakim rukom, stvaranjem političkih autoriteta, stvaranjem uverenja da su osnovi države i osnovi ove politike, koju mi propagiramo, nepromenjeni i nisu za diskusiju, a da se imaju iz te politike izlučiti iz javnog života svi oni, koji tu politiku nisu prihvatili kao aksiomu; ako to uverenje postignemo u narodu, putem jedne jake vlade, putem jedne jake agitacije u narodu, putem drugarskih uzajamnih pomoći u našim krajevima, ja garantujem, prema la je garancija, ali ne treba biti prorok, to moji drugovi znaju da imam šanse u prečanskim krajevima da sav narod listom pridobijemo za ovu našu politiku. (Pljeskanje).

Gospodo, ovaj izborni zakon sa gledišta tih velikih ciljeva naše države i naše nacionalne politike jeste ovakav, kako ga predlaže većina, jedna ogromna pogreška, za to što je već u svojim motivima taj zakon učinio jednu nedozvoljenu i neoprostivu koncesiju onim vodama opozicije, koji su na tu koncesiju, na to maženje, na to izlaženje na susret odgovorili punktacijama.

Mi smo imali prilike čuti g. Predsednika Vlade, koji je rekao da smatra svojom državničkom ambi-

cijom, a g. Predsednik Vlade je bezuvjetno državnik, da smatra svojom državničkom ambicijom, da privede opoziciju aktivnom političkom životu. Gospodo, to potpisujem, i mi bi imali tih ambicija, ja za sebe i moji drugovi za sebe možemo izjaviti naše ambicije su, da se prilike u našoj zemlji srede i da država prosperira i ako se postigne, da se posluži državnim i narodnim interesima time, što će se opozicija dovesti na vlast i na saradnju u javnom životu. Mi ćemo se, gospodo, ukloniti, ako je to potrebno, ali, gospodo, to privođenje opozicije javnom životu ili dovođenje do vlasti, mora imati izvesnih granica. To znači, da opozicija mora, bezuvjetno, kod toga prihvatiti bar ona osnovna načela, koja ne ruše državno i narodno jedinstvo. Ali, gospodo, mi vidimo, da je ta dobra volja g. Predsednika Vlade i ta njegova ambicija s druge strane naišla na apsolutno nerazumevanje, da je naišla na otpor u najgoroj formi, — u formi punktacija. U mešto da g. Predsednik i Kraljevska Vlada povuku konzekvence iz fakta, o kome će pisati istorija našeg političkog života, na taj akt Kraljevska Vlada ne reagira kao što ne reagira ni na sijaset drugih političkih akata i da bar na njih reagira u narodu, da narod zna, kako Vlada misli i kako reagira na te fakte.

Gospodo, osim privatnih organizacija, i raznih opštinskih, demonstrirala je Jugoslovenska omladina, i ona je reagirala na te punktacije, koje je opozicija izdala. A da li je Vlada ma kakvim političkim aktom odgovorila na njih? Nije odgovorila! Nego je baš Vlada ostavila mogućnost toj istoj opoziciji, tome zlosretnom Mačeku, da poseče čelu ovu našu Narodnu skupštinu, i celo stanje koje je stvoreno 6 januara. (Živo odobravanje). I evo, gospodo, kako je to urađeno, na jedan vrlo jednostavan način. Moj poštovani drug, g. Svet. Hodera, kao izvestilac manjine, objasnio nam je vrlo lepo, kako će da bude, ako opozicija hoće da izade na izbore. A ona će sigurno izaći, ako je pametna, a mi se ne možemo varati, da su to bedasti ljudi, nego su pametni. Oni će odmah uvideti, da uživaju sve blagodeti ovoga izbornog reda. U čemu su te blagodeti? One su u tome, što je ovaj izborni red beznačelan. On može da dovede u Narodnu skupštinu njih 9/10 poslanika, a da ne zahteva od njih nikakva načela. Pa čak i ono, što nam je g. Predsednik Miš. saveta bio obećao u odboru, da će da traži da se unese u Zakon, da se od nosioca zemaljske liste traži izjava, i to je čak izbrisano.

Dakle, prva karakteristika, koju će opozicija da iskoristi, ona je u toj beznačelnosti, i bezprogramatičnosti. Opozicija treba sama da nade jedno lice formalno, da ga postavi za nosioca zemaljske liste, a posle će sve da ide lako.

Dakle, mogućnost, da može da se stvori jedna takva lista, na interesnim sferama pojedinih partija, odnosno vodećih ličnosti iz opozicije, znači negaciju naše države. Opozicija pak, ako misli ili bude uverena da nema nikakvih šansa, da će da prođe na izborima, ona neće ni ići na izbore. A ako neće da ide na izbore, onda neće moći ni druge manje stranke da idu, i onda ostaje da na izbore ide samo ova jedna stranka, koja je danas na vladi J. R. S. D. To je drukče rečeno!

Dakle, ako se htelo da spreči, da opozicija ide na izbore, i da dode samo ova jedna stranka, to bi onda značilo, da ova Skupština samu sebe bira. Me-

đutim, po ovom projektu tako neće biti. Moje je mišljenje, da će opozicija stvoriti jedan pakt po kome bi na pr. Aca Stanojević, ili neko drugi bio nosilac zemaljske liste. A u pojedinim pokrajinama svaka od opozicionih stranaka ima svoje kandidate. I nije isključeno, gospodo, da ta opozicija na ovaj način dobije većinu u Skupštini, sa kojom će ona moći da menja i Zakone, i Ustav, i sve druge tekovine, stvorene od 6 januara pa na ovamo. Ništa ih ne može sprečiti da to učine. Gospodo, tako stvari stoje.

Ja mislim da je i Kraljevska vlada predvidela takvu mogućnost, i da je ona s tim računala, i da je zato i unela ovakve odredbe u ovaj zakon, i da je htela, da pomoću javnog glasanja, i pomoću izvesnog terora, koje bi vlasti vršile mogla dobiti većinu. Gospodo, veliko je pitanje, da li je moguće to postići sa ovakim metodom i na ovaj način. Ja sam već naglasio, gospodo, da sa šansama na uspeh može se ići na izbore pod današnjom strankom jedino kad bi ta stranka imala jače temelje u narodu, kad bi nam se ostavilo vremena da sa zgodnim metodama i izvesnom politikom učvrstimo pozicije u narodu.

Drugo, kad bi se sami izgradili kao jedan homogeni klub zasebno tako da za vreme izbora ne bi došlo do raznih smicalica i smanjivali na taj način autoritet naš u narodu. A danas kako stvari stoje, mi moramo iskreno priznati, to je stranka još na papiru i ova se ne može upustiti u koštac u današnjem vremenu i današnjem duševnom rastrojstvu, niti bi mogla da iznese pobjedu pa makar se vršilo i javno glasanje i putem terora. Tu smo došli na drugu vladinu tezu, a to je javno glasanje. Moj poštovani predgovornik g. Mita Dimitrijević vrlo je dobro označio tu veliku tekovinu demokratije, novog modernog doba tajno glasanje. Jer to, gospodo, tajno glasanje omogućava onu slobodu savesti i slobodno opredeljivanje pojedinih birača koji se prema svojoj savesti slobodno opredeljuju kako hoće bez kontrole i prisile. Ne može se ništa teoretski imati protiv tajnog glasanja, ako je ono vezano i ako je deo celoga našeg programa.

Medutim, gospodo, javno glasanje ne može garantovati uspeh u današnje doba. Dozvolite, gospodo, da li u Šumadiji vlast javno glasanje mogu dovesti do promene u korist vladinog režima? Ne može, jer koliko ja poznajem Šumadiju, a koliko poznajem naše mase, javno glasanje nije zapreka da se narod izjasni kako želi, nego, naprotiv, dovodi do neugodnih rezultata da se narod međusobno omrazi, dolazi do međusobnih zamerki i progona, što je neko ovako ili onako glasao. A to je slab politički odgoj. Govori se da je junačnije i moralnije javno glasanje. Mi vrlo dobro znamo da u politici nema takvog morala i da faktično stanje nije bilo takvo, da javno glasanje može dovesti do toga da nastupe nepotrebne trzavice, da dode do građanskih nesuglasica među samim biračima.

S druge strane, gospodo, teror vlasti nije opasan za naše narodne mase. U našim hrvatskim krajevima i za vreme Austrije, koja je znala i te kako da upotrebi vlast, pa usprkos toga i javnog glasanja glasovali su protiv vlade. Nije karakter naših naroda takav da se boji terora vlasti, naprotiv teror vlasti u većini naših krajeva postizavao je obrnuti rezultat. Kakva je situacija danas, kako je nezadovoljstvo pod teškom krizom, još malo terora ozgo za vreme izbora i padaće mrtve glave. Ja ne znam da li je Kraljev-

ska vlada predvidela da pravi ovakve izbore gde bi pala krv. Mi imamo bolji i opravdaniji način da zaštitimo tekovine od 6 januara, nego terorom ozgo, koji bi sramotio i državu i nas pred Evropom, a diskreditovao bi i državnu misao u dušama naših građana koji se još sa njome nisu sljubili.

Terora, gospodo, ako ga ima može postojati i odozdo. Dovoljno je u svakom selu da se nade par odlučnih ljudi i mladića, koji će reći biračima: ili ćeš glasati za ovoga, ili će ti planuti kuća ili ćeš dobiti batine, — pa će svi oni glasati kako ti ljudi hoće. Ja sam imao prilike da vidim u pojedinim opštinama gde nije bilo mnogo glasača, da su ljudi postavljali i trojke, koje su pretile da se glasa za tu i tu listu ili da će u protivnom onima koji to ne urade, kuće biti popaljene. I te su se pretnje, gospodo, izvršavale, i protivu toga se nije moglo ništa učiniti. Teror mase i neodgovornih elemenata odozdo može biti strašan i kod javnog glasanja i ja se, gospodo, samo bojim da će efekat biti obrnut onome što ste ovim hteli da javnim glasanjem postignete i ojačate narodnu misao u onim krajevima, gde se misli da je ona slaba, a to su prečanski krajevi. Gospodo, ja poznajem mentalitet naroda u prečanskim krajevima vrlo dobro, i zato i kažem da se ta želja na ovaj način ne može postići, i da o tome ne treba govoriti.

Gospodo, sistem izborni, kako ga predalže odborska većina, je i nedemokratski iz više razloga. — Taj se prigovor naročito ističe, jer je on nepodesan, pošto ostavlja mogućnost i neizvesnost da će se možda pokopati sam ovaj režim. Stoga smo mi, u vezi s tim izbornim zakonom predložili jedan izborni red koji je kađar da očuva sve tekovine od 6 januara 1929 godine na jedan način jasan za svakoga bez terora, i potpuno pravičan u svim pojedinostima. Taj je sistem sistem stranaka, sistema stranačkih lista. Doduše i tome se sistemu stavljaju izvesni prigovori. Poštovani predgovornik g. Živančević stavio je tome sistemu prigovor da se ne mogu sliti građani da stupaju u stranke. Taj je prigovor apsolutno netačan. Mi ne silimo građane da stupaju u stranke, ali silimo građane da se kod izbora opredeljuju ne samo za ličnosti, a i to je važno, jer ličnosti čine izvesne programe, nego za programe i načela da svaki izbornik zna kakva mu se sudbina kroji. To se ništa ne protivi ličnoj slobodi pojedinaca, kad mi imamo i uvodimo sistem stranačkih lista. Postojanje stranačkih lista je jedna politička tradicija, i ona se uvodi svuda i zato nije potrebno da mi u tome pogledu činimo kakav izuzetak. Stranka je ona koja izvodi izvesne programe. Ona okuplja oko sebe ljude istoga mišljenja i ako se onda prisiljavaju ljudi, koji se hoće da bave politikom za izvesna traženja, kao što je slučaj kod stranačkih lista, to je onda samo zato što se ima izvesnih garancija koje se traže i koje traže ljudi koji se tu okupljaju. To se jedino da postići kod sistema stranačkih lista, koje obavezuje samo kandidate i nosioce lista, ali ne i izbornike. Tome stranačkom sistemu prigovara se da neće moći izaći na izbore druge stranke, nego samo mi, jer sad postoji samo jedna stranka. Gospodo, i taj prigovor otpada. Zašto? Ili mi želimo postići to da zadržimo tekovine od 6 januara 1929 godine i glavne linije te politike, koja na toj platformi omogućava stranke da se organizuju. Idući zakon o zborovima i udruženjima omogućiti će svima građanima, koji se hoće da bave javnim poslovima, da se njima bave i da for-

miraju stranke. To ne sprečava ni bivšim strankama i stranačkim vodjama da to rade, ali uz rezervu, protiv koje niko ništa ne sme imati, a to je da se očuva narodno jedinstvo.

Gospodo, ako te stranke, kakve one sada postoje sasvim izvan nas po faktičkoj organizaciji, iako ne formalno izvedenoj, prilikom budućih izbora otklanjaju da na toj platformi saradjuju, onda takvih stranaka ne treba ni da ima. Ali ako te stranke koje reflektiraju na vođenje državnih poslova priznaju narodno jedinstvo i ona sva druga glavna načela koja su osnov državnom i narodnom jedinstvu, ako one to priznaju onda nema zapreke da im se rad dozvoli, da ulaze u izbore, a nato ćemo ih prisiliti samo na taj način, pomoću stranačkih lista, samo pomoću tih lista možemo prisiliti te stranke da se izjasne da li stoje na državnoj liniji ili ne. Ako one prihvate glavna načela šestojanuarskog režima onda nastaje slobodna konkurencija. Onda ne smemo mi sebi prisvojiti privilegije da smo mi jedini na toj liniji. U tom slučaju gospodo, ne treba majorizacije, ne treba zamršene izborne aritmetike i algebre. Jer je svejedno da li je nosilac Aca Stanojević ili Maček, ako je i ovaj isto tako dobar Jugosloven kao i ja i ako on isto tako

štiti temelje državnog i narodnog jedinstva a i ima više šansa i oslonca u narodu; onda je i demokratski i politički mudro kad služi interesima države da i on dobije mogućnosti da konkuriše nama pa i eventualno da nas sruši. Eto vidite, gospodo, u kakvoj su uskoj vezi i ostale konzekvence sa ovim sistemom koji smo mi predložili. Ako utvrdimo da jedna stranka poštuje temelje državne i stoji na temelju državnog jedinstva, onda joj treba dopustiti rad i onda će se formirati ne jedna nego i mnogo drugih stranaka koje stoje na tim načelima. Po našem predlogu stvorile bi se jače partijske grupe koje bi u budućem parlamentu stvorile jače grupacije potpuno sposobne za rad. Što se tiče toga prigovora odnosno radne sposobnosti mi vidimo danas kako je stanje kod nas. Mi nemamo danas stvarne opozicije za pravo. Mi smo lojalna opozicija. Mi smo opozicija samo prema vašem neradu; pa da li je i pored svega toga, ova većina sposobna za rad? Ne, gospodo, dovoljan je jedan glas, jedan jaki glas, jedne jake većine pa će da naturi svoju volju svakome ako je homogena i odlučna da radi. Ali kad na sednici ima da odlučuju 30 ljudi, a tu se glasa za 240 onda to nije ništa, jer, gospodo, rad ne stvara broj poslanika nego kvalitet.

I, gospodo, s tim u vezi stoji i to da ona demokratska sloboda kojoj mi našim sistemom dozvoljavamo a koja će zadovoljiti faktičke potrebe svakoga našega državljanina, daje mogućnosti svakome da se jasno opredeli po svojoj savesti, a to je tajno pravo glasanja. Gospodo, tajno pravo glasanja ne samo teorijski nego i praktički značilo bi za našu javnost jedno olakšanje, jedan moral kad bi se ono kod nas svelo. Tekovine šestojanuarskog režima tim ne bi bile dovedene u pitanje, jer tajno pravo glasanje nije po njih opasno. Uvodieniem tajnog glasanja svi oni koji ulaze u javan politički život da konkurišu na jednom patriotskom programu bili bi prinuđeni da rade kao pravi Jugosloveni i da svoj rad baziraju na ekonomskim, kulturnim i prosvetnim prilikama našeg naroda. Pa i u pogledu unutrašnjeg uredjenja ne bi u tom pogledu od ovog sistema glasanja bilo nikakve bojazni. U tom pogledu nastupile bi borbe političke među nama, jer sama priroda stvari i sami ži-

votni zakoni ne vode samo sintezi i spajanju nego donose i izvesnu disagregaciju i izvesno diferenciranje, koje će uvek postojati, ali koje ne sme nikad biti tako jako da dovede do dezorganizacije i raspadanja države. I kad je to tako, gospodo, i kad je po našem sistemu zagarantovano, da će sve stranke biti jednako patriotske, kao što su na primer u Francuskoj, onda je, gospodo, sasvim svejedno, ko sedi ovde u Parlamentu, jer svaki od nas zastupa jedno isto. I stoga, gospodo, nema bojazni od tajnoga prava glasanja. I s toga, gospodo, što je to tako, sasvim je razumljivo i dalja konzekvenca koja stoji u vezi s tim, a ta je, sistem srezova i sistem relativne većine u srezu, jer je i najpoštenije i najpravičnije i najbolje odgovara sistemu demokratije da u srezu bude poslanik onaj koji dobije relativnu većinu, dakle onaj koji ima najviše izbornika za sebe. S druge strane naš sistem vodi računa i o formiranju naših stranaka tako da se ne dopusti odvajanje liste u istome srezu. Zašto? Zato to škodi homogenosti stranke. Jedna stara stranka, formirana i vezana tolikim tradicijama iz prošlosti, može dopustiti luksuz da ima dva ili više kandidata u svome srezu, jer to nije opasno za homogenost jedne stare stranke. Ali mi, koji tek idemo za tim, da stvaramo jednu stranku, kad mi još u početku dopustimo intrige i lične račune, to je tako osnovna politička pogreška da se ja čudim kako je moglo doći do takvoga rada. Mi hoćemo da izvedemo borbu i postignemo pobedu a međutim dopuštamo međusobne borbe i trzavice, što daje i utisak da nema jedinstva među nama. I, gospodo, kad je tako onda je naš sistem potpuno razumljiv i potpuno logičan i on pruža najviše garancije da će velike tekovine koje su ovakim teškim žrtvama i na temelju stečenog iskustva i desetogodišnjeg parlamentarnog života postignute, biti i očuvane, a to je ovaj sistem koji predlaže g. izvestilac manjine, pa s toga ja izjavljujem da ću za njega glasati. Ja sam s toga protiv da se ovaj zakonski predlog odlaže i da se vraća u odbor nego da se glasa po ovom predlogu manjine i da se on primi kao zakonski predlog. Po ovome zakonu treba da se udje u političku borbu, a na način kako svi mi želimo bez razlike, i tom borbom u narodu u slobodnoj konkurenciji svih dobrih državljana i Jugoslovena da izdeistvuemo pobedu mi, koji smo bili prvi nosioci a i prve žrtve ovoga režima.

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Ima reč narodni poslanik g. Milivoje Perić.

Milivoje Perić: Ja, gospodo narodni poslanici, imam da učinim tri osnovne zamerke predlogu Zakona o izmenama i dopunama Zakona o izboru narodnih poslanika. Prva primedba tiče se uvećanog broja poslanika. Ovaj zakonski predlog povećava, broj poslanika bez ikakve stvarne potrebe. Gospodo, sve potrebe imaju da se cene sa gledišta celine, interesa naroda i države. Ja ne vidim da je potreba bila u interesu celine, da se broj narodnih poslanika uvećava. Gospodo, ovde je ovaj razlog naveden samo kao pojedinačan, i iz ličnih razloga podvučen kao potreba da se taj broj poveća ipak. Taj razlog tiče se srezova koji imaju teren brdski i retku naseljenost. Reklo je se, da je to došlo otuda, da bi se omogućilo manjim srezovima da dolaze lakše u dodir sa svojim izbircima. Gospodo, to prepreke imaju da savladaju ljudi koji su se primili te dužnosti i poziva da se kandiduju i da predstavljaju takve krajeve. Ali, gospodo, moramo da pomenemo i to da se to teškoće sad prvi put čuju. Mi smo imali u prošlosti mnogo veće

izborne jedinice: okruge. I narodni poslanici, koji su bili u tim krajevima, nisu nikad isticali, da se te izborne jedinice, sa gledišta njihovih ličnih potreba usled brdske teritorije i retke naseljenosti, smanje. Gospodo, izdatak koji bude učinjen, a učinićemo ga uvećanjem broja narodnih poslanika od 5—6 miliona godišnje, sa gledišta javnih finansija i sa gledišta privredne moći našeg naroda, predstavlja pravi luksuz. Ako igde gospodo, to ovde, u zakonodavnom telu, treba da se pokaže zdrav smisao za razumnu štednju. Takav primer mora da odjekne i da ima svoje reperkusije i na administraciju, i na državne i samoupravne ograne, — tamo gde se sad pokazuje vrlo malo i neznatnog raspoloženja za štednju.

Druga moja primedba tiče se povrede samoga Ustava. Projekat vredja ustavna prava građana. Osnovno pravo građana je da svi gradni budu pred zakonom jednaki. Drugo je ustavno pravo građana da se narodni poslanici biraju opštim i jednakim glasanjem. Gospodo, ovaj zakonski predlog povredio je i jedno i drugo ustavno pravo građana. Ne dovoljno da građani samo jedanput glasaju pa da se uzme da oni imaju jednaka prava biranja. Nije dovoljno, gospodo, to, jer mora uz to da bude da svako pravo glasanja predstavlja jednu matematički istovetnu jedinicu. Ako bi bilo da jedan glas vredi matematički više a drugi manje, onda mi, gospodo, s jedne strane umanjujemo, ili sužavamo prava, a sa druge strane umnožavamo pravo glasa.

Zakonski predlog nije nigde to spomenuo, nije izrično suzio ovo ustavno pravo građana, ali ako tako ne sužava i ne radi pro forma, u suštini je to pravo suženo. Ta nejednakost je došla kao posledica usvojene u ovom izborom projektu izborne — sreske geometrije. Gospodo, usvojeno su kao izborne jedinice administrativni srezovi. Administrativni srezovi su nejednaki po brojevima birača; njihova brojna snaga birača nije istovetna. Da bi se, gospodo, održao princip jednakosti pred zakonom i princip jednakosti u biranju, neophodno je potrebno da izborne jedinice budu brojno iste snage. Gospodo, da bi tu nejednakost bolje razumeli da uzmemo jedan primer. Ako uzmemo da, prema celokupnom broju stanovništva i celokupnom broju poslanika, jednog poslanika treba da bira 30.000 duša; ako, dalje, uzmemo tri izborna sreza, tako da u prvom izbornom srezu ima 15.000 duša, da u drugom izbornom srezu ima 30.000 duša, a da u trećem izbornom srezu ima 45.000 duša, — onda ćemo videti da je pravo glasa birača — građana u prvom srezu jače tri puta nego pravo birača građana u trećem srezu, a jače dva puta nego pravo birača iz drugog sreza.

Gospodo, prema tome mi imamo tri sreza; u prvom srezu imamo umnoženo pravo glasa i tu svaki birač ima u stvari tri glasa; imamo u drugom srezu puno pravo glasa, jer na 30.000 duša uzeli smo do dolazi jedan poslanik, i imate u trećem srezu suženo pravo glasa, jer na 45.000 duša dolazi jedan poslanik.

Gospodo, prema ovome svi birači, svi građani kao birači, svrstani su u tri reda. U prvoj kategoriji se nalaze birači povlašćeni sa umnoženim pravom glasa; u drugoj kategoriji birači su sa punim pravom glasa i u trećoj sa suženim pravom glasa. Gospodo, takva privilegija, takva povlastica, očigledno je protivna Ustavu.

Smatram da zakonodavac treba da vodi računa, da ne vreda sam svojim aktima zakonodavne radnje ustavno pra-

vo građana. Gospodo, zakonodavac je potpuno slobodan i suveren u odlučivanju. On ničim nije vezan da li će donositi zakone koji su saobrazni Ustavu, u skladu sa ustavnim načelima ili neće. Ustavna načela su izvršna načela, opšta načela, a u zakonima su načela izvedena. Prema tome zakonska načela treba da budu u skladu sa ustavnim načelima. Zakonodavac treba da pazi da su zakoni u skladu sa Ustavom. To iziskuje i dobar red stvari; jer ako zakonodavac bude gazio svesno ili nesvesno Ustav, to će imati svoje posledice i svoje reperkusije. Ako zakonodavna vlast suvereno odlučujući dodje u sukob sa Ustavom desiće se da i sudska vlast u primeni zakona, po svome redu, gazi zakon.

Kao treću zamerku ovome zakonu iznosim mogućnost koju predlog dopušta, da kandidat u izbornom srezu bude oglašen za izabranog i da bude poslanik, i ako on stvarno ima manjinu. Ovaj predlog usvojio je princip pojedinačnog glasanja. Princip srazmernog predstavljanja došao je samo kao korekcija ovog prvog principa. Nelogično je da ta korekcija treba da poništi taj osnovni princip i nelogično je da bude izabran onaj za poslanika za koga je glasala manjina birača. To neće biti u skladu sa osećanjima pravde i pravičnosti i neće se imati u Skupštini pravo ogledalo raspoloženja biračkih masa.

Eto to su u glavnom razlozi koji mi izgledaju takvi da se ovaj zakonski predlog ne treba prihvatiti; razlozi da ovaj zakonski predlog mora voditi računa da se državni budžet ne povećava, da se ustavnost očuva i da se pravda sprovede.

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Reč ima narodni poslanik g. Živan Lukić.

Dr. Živan Lukić: Gospodo narodni poslanici, trudiću se da budem što kraći, da ne zamaram mnogo vašu pažnju i biću iskren i otvoren kao što sam uvek, jer smatram da u ovome domu tako treba da se govori. Moji drugovi i ja koji smo se odvojili u odbranu za ovaj zakon, razišli smo se, kao što ste čuli, u trima glavnim stvarima. To je razmišljanje dijametralno i ne može da bude kompromisa. Mi smo prvo za sreski sistem. Mi smo zato da svaki administrativni srez ima svoga narodnog poslanika, jer je za narod dobro kad ima svoga poslanika kome se može da obrati za mnogovrsne svoje novlje i potrebe. Mi smo zato, da svaki srez izabere sebi svoga poslanika, onoga koga želi, onoga koji ima većinu u tome srezu a to se može da sprovede po našem mišljenju manjine, a po mišljenju većine to se neće desiti. To ste čuli od drugih predgovornika a i od g. Perića. Biće slučajeva da poslanik dobije na primer 300 glasova u svome srezu i da bude izabran po aritmetici većine, a kandidat koji ima 10.000 birača neće biti izabran. Ja vas pitam ko će to moći narodu iz toga sreza da objasni. Mi smo za sreski sistem i zbog toga što su one glomazne izborne jedinice po okruzima bile teške za narodne poslanike, jer narodni poslanik nije mogao da ima onaj intiman dodir sa biračima, kao što je moguće u sreskom sistemu. Srez je manja teritorija i poslanik može da se više posveti svome srezu. Zato smo, pored drugih razloga, za taj izborai sistem.

Kako ćemo sada doći do poslanika? Kraljevska vlada predlaže javno glasanje i predlaže sistem zomaljske liste. Mi smo za tajno glasanje i za sistem političkih stranaka. Gospodo, da je tajno glasanje bolje od javnog mislim da ne treba mnogo dokazivati. U tajnom glasanju glasači se mogu

slobodno da opredeljuju, nema uticaja koji mogu biti kod javnog glasanja. Mi znamo da kod javnog glasanja dode uticaj vlasti, uticaj poverilaca na dužnike i razni drugi uticaji, a tajnim glasanjem mi štitiimo biračke mase od svih tih uticaja i ostavljamo biračima da se po svojoj savesti i uverenju opredeljuju. Kraljevska vlada u svome projektu traži da se izbori izvrše putem više nosilaca lista a mi tražimo da se izbori izvrše na taj način što će se kandidati izjasniti da pripadaju jednoj političkoj stranci. Jedan od naših drugova, koji je juče govorio, izneo je neke zamerke tom našem predloženom sistemu, ali one ne mogu da opstanu. Kazao je da su političke stranke protivne Ustavu, jer se njima ograničava biračko pravo. Ali, gospodo, zar nosilac zemaljske liste ne ograničava pravo kad znamo da od njega zavisi koga hoće da primi na listu? Pa kad nije protivna Ustavu ustanova nosioca zemaljske liste, zašto bi bila protivna ustanova političkih stranaka? (A ako se već mora da ograniči pasivno biračko pravo, onda je bolje da ga ograničava jedna organizacija, a ne jedan čovek).

Druga zamerka učinjena je nama u tome što je kazano kao da mi tražimo da svi glasači budu svrstani u političke stranke. Mi to ne tražimo, ali tražimo da poslanici kandidati budu svrstani u političke stranke, a to je zbog toga, što hoćemo da znamo ko su ta gospoda. Za nas nije dovoljno da znamo samo ime i prezime tih kandidata, nego nam je potrebno da znamo i njihov program. Nećemo mi da pogađamo šta će oni sutra da rade u Skupštini i kako će da se opredele. Treću zamerku je juče jedan naš kolega učinio našem sistemu i kazao da kad se jedna skupština dobije sa jednim nosiocem zemaljske liste, ona je sposobna za rad. Budimo otvoreni i kažimo ono što stoji. I mi smo, gospodo, svi sa jedne liste i imali smo jednoga nosioca liste, a imamo mnogo različitog u sebi te nikako ne možemo i nismo mogli da se složimo, jer kao što vidite, oseća se kako ta sloga škripi. (Aplauz). Neosporno je da je mnogo homogenija ona skupština koja je izabrana na partijskom programu nego ona koja je izabrana sa nosiocem zemaljske liste, jer ti poslanici samo su tehnički vezani i naš drug g. Hodera lopo je kazao da se tu ljudi samo skupe i poredaju svoja imena na listi. Veza kod tih ljudi poredanih tako na listi, čisto je tehnička, a šta će biti sa njima kad dođu u skupštinu, to se ne zna. Za te ljude, koji bi se odvojili od nosioca liste, pre je postojao propis da bude mandata, dok se sad ta odredba briše, te sada kada te odredbe nema, svaki će takav poslanik moći posle izbora otići na svoju stranu, pošto nema nikakvog ograničenja. Još je nešto moguće kod ovoga sistema. Pripadnici raznih ranijih stranaka stvaraće liste ad hoc samo za izbore. Neki nam briumećuju: da se i političke stranke mogu stvoriti. To stoji, ali ad hoc samo to teže ide. Teže će se na jedan politički program saglasiti ljudi, jer treba da ga polpišu i odnesu na potvrdu, dok kandidatsku listu naprave samo za izbore, a kad dođu u Skupštinu svaki ostaje pri svome mišljenju i ide na svoju stranu.

Mi tražimo političku stranku stoga što je politički program kao neka vrsta ugovora između glasačkih masa i kandidata. Kandidat kaže: eto to je moj program! Birački narod kad ga glasa prihvata taj program. Oni zaključuju ugovor, tj. da se taj izabrani ima da upravlja po tome programu i ako se on od tog programa odvoji onda imaju prava da traže od njega računa. Oni imaju jedan kriterijum po kome mogu da cene da li se on odvojio od njih ili nije. Ako je pak on samo kao ličnost kandidat, koje merilo onda imaju glasači, da li se je on odvojio ili nije? Njima on nije ništa

kazao, upravo on im je samo kazao: ja se Zovem Janko Petrović, nemam nikakvog programa i birajte me! Dakle on nema nikakvog programa i oni nemaju prava da mu zameraju ako on ode na kakvu drugu stranu. Na koju oni nisu mislili kad su glasali. Dakle, program je jedna kontrola budućih narodnih poslanika da ne odstupe od onoga o čemu su glasačima dali obećanje pre izbora. I najzad, gospodo, program tražimo za to što mi ne smemo da dopustimo da se zemlja vodi u eventualne avanture; mi moramo da znamo koji su ti koji dobijaju narodno poverenje, mi moramo da znamo ko će ući u ovu kuću i donositi zakone za sve nas. (Glasovi: Tako je!) Gospodo, razgovarajmo se iskreno! Ovaj se naš zakon, koji je čisto politički zakon, donosi u specijalnim okolnostima. A kakve su naše prilike? Mi živimo u doba kada smo mi koji smo ovde došli preduzeli da se likvidiraju stare političke stranke koje su verske, pokrajinske i plemenske. Mi živimo u doba, kada su se javile punktacije. Baš ovih dana kad smo mi pretresali ovaj zakon i kada sad treba da ga glasamo u Narodnoj skupštini, javili su se ljudi sa punktacijama. Mi živimo u doba kad se pita ko je od nas za državu, a ko je protivu države. Nema tu nekog sitnog razmimoilaženja, nema tu reči o tome da se dogovaramo da li ćemo ovako ili onako da uredimo srez ili banovinu, nego se pita hoće li biti ove zemlje ili neće. I kad je tako, razgovarajmo tako, i donosimo onakve zakone kakve diktuju državni i narodni interesi. (Pljesak i uzvici: Tako je!) Mi gospodo, koji tako mislimo podvlačimo ovo: mi imamo narodne tekovine, narodno dobro, o kome se ne može da diskutuje. To je za nas nacionalno Jevanđelje, tu ne može da bude kompromisa, to ne može biti predmet nikakve dnevne politike, to je izvan politike. Te tekovine su: naša nacionalna država, naše jedinstvo narodno i državno i naš narodni Kralj. (Usklci: Tako je!) O tome ne može biti nikakvog razgovora. (Pljesak). Nema tu političkih stranaka sa kojima mi hoćemo ili sa kojima mi smemo da pravimo kompromise na tim pitanjima, a kao što ste videli punktaši bi hteli da se tu razgovaramo. Neki naši politički ljudi ustali su protiv svoje Očadžbine a oni bi trebali sebe da smatraju teškim grešnicima, jer su oni Ministri u penziji u ovoj zemlji a ima i jedan Pretsednik vlade. Sve, što je ova zemlja mogla da im da, dala im je. (Odobranje).

Ali, gospodo, ne samo da su ti politički ljudi otišli na stranputicu nego su otišli i predstavnici jedne vere. I oni u ime blagoga i dobroga Hrista, koji je širio ljubav među bližnjima i koji je šireći ljubav i raspet, oni u ime toga blagoga Hrista seju mržnju između nas. (Pljeskanje). Oni razdvajaju jednokrvenu braću i rade protivu svoje očadžbine. Gospodo, kada su takve prilike u zemlji mi smo pozvani da donesemo Zakon kakav ti ljudi zaslužuju. Da bismo branili tekovine naše koje sam malo pre prebrojao mi moramo da stvorimo jednu snažnu nacionalističku stranku. Moji drugovi i ja smo optimisti, imamo vere u budućnost ove naše lepe zemlje. Mi verujemo da je sve ovo privremeno, da će ona sve ovo da preboli, da će da bude jednoga dana velika, snažna i moćna Kraljevina Jugoslavija. (Pljeskanje). Ali, da bi smo je vodili tim pravim putem snažno i odlučno, moramo da skupimo sve pozitivne snage. Mi imamo hvala Bogu, puno ljudi sposobnih i pametnih koji vole ovu zemlju. Sve prikupiti u stranku, koja neće biti stranka jedne klase, i koja neće sprovoditi klasnu borbu, nego će biti stranka u kojoj će se razvijati osećanje solidarnosti, u kojoj će se razvijati ljubav i uverenje da ni jedan pojedinac, ni jedna društvena klasa ne mogu biti srećni u ovoj zemlji, ako ne bude i njihovim bližnjima dobro. I mi moramo tim pu-

tom ići i stvoriti jednu takvu stranku koja će, da suzbija sve one koji su protiv ove zemlje, bili oni u inostranstvu ili unutra, jer ko je protiv zemlje on je naš neprijatelj, pa ma gde se nalazio.

Gospodo, naša zemlja potrebuje jednu takvu stranku i zbog toga što se pred nas ističu ekonomski, socijalni, kulturni i mnogi drugi problemi. Mi imamo mnogo da radimo i zbog toga je jedna takva stranka neophodna a naš je zadatak da složno stvorimo jednu takvu stranku. Kad su punktaši ovakav stav zauzeli, mi im iskreno kažemo: sa Vama na toj bazi nećemo da razgovaramo. To im kaže i Kraljevska vlada, ali Kraljevska vlada to radi u rukavicama. (Miloš Dragović: htela bi i ne bi htela, ali s njima pregovara!) Kraljevska vlada, hoće njih da suzbije javnim glasanjem, nosioćem zemaljske liste, i aritmetikom, kojom želi da podeli mandate po srezovima, ali ta aritmetika je takva, da će kandidati na idućim izborima, morati da kupe po jedan loz kod Klasne lutrije, da vide hoće li izvući mandat, nezavisno od toga što stoje dobro u izbornom srezu. Tako ima da bude po ovome paragrafu, koji je izmislio naš drug, Dr. Milosav Stojadinović, koji nije htio da bude izvestilac, nego je ostavio grešnog Tripka, da se ovde preznojava. Tripko je bio, najmlađi i svi se izmakoše a on postade izvestilac. Od njega je lepo što je prihvatio jednu dužnost, ali Vam ovo pominjem zbog toga da vidite kako i većina misli o ovome predlogu.

Dakle, dokle Kraljevska vlada misli, da to radi sa jednim ovakvim zakonom, jednim obilaznim putem, mi otvoreno, energično kažemo ovo: Vi, gospodo, koji niste za ovu državu, nemožete ni da se kandidujete, vi ne možete ni da postavite svoje liste.

Gospodo, država ima pravo na život; država ima pravo na odbranu; država se brani svima sredstvima, koja joj stoje na raspoloženju.

Gospodo, i u privatnom pravu nastalo je ograničenje raspolaganja privatnom svojinom. Ni privatna svojina nije onako apsolutna kao što je bila u rimskom pravu, i docnije. Nasuprot principu individualne svojine došao je princip socijalizacije dobara.

Gospodo, država u toliko pre ima prava da štiti sebe i svoju egzistenciju. Mi smo imali i u našem političkom životu posle rata nevolju kad je Parlament, — a ima vas ovde starijih poslanika koji ste u to doba bili, — morao da raspusti i zabrani komunističku stranku. To je bila potreba, to je bila državna nužda. Ništa punktaši sa svojim ovakvim zahtevima nisu boji od komunista, jer oni ruše temelje ove zemlje. (Uzvići: Tako je!)

Eto, gospodo, mi otvoreno to kažemo, mi iz manjine, mi otvoreno hoćemo sa njima u borbu i ne želimo da čuvamo svoje političko perje. Ovako smatramo da treba državu da čuvamo i zato ovako predlažemo. Ali, gospodo, čuvajući državu mi nismo konzervativci, jer onaj koji brani svoju

otadžbinu nije konzervativac. Mi ne dopuštamo da se kandiduju protivnici države, ali kad se glasaju ljudi, koji vole ovu zemlju, onda mi prepuštamo narodu da putem tajnoga glasanja bez ikijeg uticaja izabere onoga kandidata koji u srezu uživa poverenje. Eto vidite tu je razlika između nas manjine i većine.

Ali, gospodo, mi ne mrzimo tu našu zalutalu braću, te naše punktaše, mi njima se zabravljujemo učešće u političkom životu, ali neka priznaju ono bez čega zemlja ne može da bude: državno i narodno jedinstvo i monarhiju; pa neka izadu na izbore. Neka budu toliko lojalni prema ovoj državi koliko su bili prema Austriji, koja nije bila njihova narodna država. Mi smo imali u prećratnoj Srbiji lepe primere političke borbe. Borbe su bile oštre ali se nikad nije borilo protiv države, nego u okviru države borba je bila na političkom polju a nikome ni na pamet nije padalo da ruši državu. To nema ni danas niko od njih pravo. I mi kažemo neka oni priznaju ove tekovine narodne a toliko ima mnogobrojnih nerešenih problema, toliko blagodarno polje za rad, da sve njihove energije mogu da budu uposlene da se ta pitanja reše.

Zar oni ne vide kako su teško prilike u našoj zemlji, zar oni ne vide da je narod prezadužen, zar oni ne vide da narod teško živi? Zato ne može biti kriva ni jedna određena Kr. vlada već ekonomska kriza, koja je zahvatila ceo svet pa i nas. Ali je za to naš zadatak da svi skupa prionemo na posao da pomognemo narod i onog malog čoveka, u prvom redu zemljoradnika, koji je najmnogobrojniji a u vrlo teškim prilikama. Eto polja za rad i za nas i za gospodu punktaše. Ovako kad oni postavljaju pitanje: jesmo li se ujedinili, — mi kažemo njima, jesmo se ujedinili još i decembra 1918 godine, i to se pitanje ne postavlja više, a ko postavlja to pitanje, on nije za to da se provodi u banji nego da ide na robiju, jer je to veleizdaja. (Čuje se: Tako je. Pleskanje). To nije gospodo obična politička stvar. Onaj koji ustaje protiv zemlje i njene egzistencije, taj je za robiju. Mi imamo propisane paragrafe u kaznenom zakoniku i zašto onda da te ljude šaljeno a banju. Sa željom da našoj zemlji bude dobro i da zemlju branimo od nasrtaja kako stranih tako i unutrašnjih neprijatelja, mi smo predložili ove principe i molili smo i odbornu većinu da oni uđu u zakon, a sad molimo: Vas da pomognete to mišljenje manjine i glasate za predlog koji je manjina predložila. (Pljeskanje i odobravanje).

Polpredsednik Dr. Kosta Popović: Gospodo, sa vašim pristankom zaključujem današnju sednicu. Za iduću sednicu predlažem produženje današnjeg dnevnog reda: Pretres predloga zakona o izmenama i dopunama u zakonu o izborima narodnih poslanika. (Prima se).

Današnju sednicu zaključujem a drugu zakazujem za sutra u 9 i po časa pre podne.

Sednica je zaključena u 12 i 3/4 časova.

PRILOZI

INTERPELACIJA

NARODNOG POSLANIKA G. MILANA ŽIVANOVIĆA NA
GOSPODINA MINISTRA FINANSIJA O NAPLATI PO
REZE U OPŠTINI BADNJEVAČKOJ.

Gospodine Ministre,

U srezu Lepeničkom, Dunavske banovine postižu se dosta dobri rezultati prilikom naplate poreze, dosta dobri s obzirom da je polovina ovoga sreza pretrpela ove godine

velike štete od grada. Ozbiljan izuzetak od ovoga čini selo Badnjevac i ako je ono jedno od najnaprednijih i najbogatijih sela u srežu.

Selo Badnjevac ne plaća državnu porezu u srazmeri svojih moći, a u koliko je plaća čini to vrlo neuredno. Ovo važi naročito za imuće domaćine toga sela. Postoji izvestan broj ljudi u Badnjevcu, za koje se sigurno zna, da su više nego u mogućnosti da odgovore svojim obavezama prema državi. Ali, ne samo da oni ne vrše te svoje obaveze, nego čine i jedan zločin prema državi: svojim ponašanjem utiču i na druge, da i oni ne plaćaju državnu porezu. Među ovim ljudima prvo mesto zauzima na žalost g. Andreja Božić. Kažem na žalost, jer je g. Božić sveštenik, bogat čovek, koji poseduje oko 75 ha najplodnije zemlje. Posle njega dolazi i g. Miloš D. Živković, bivši predsednik Badnjevačke opštine, koji je kao bogat čovek i glava opštine trebao da primerom prednjači i da bude među prvima koji će ispuniti svoju dužnost prema državi. Umesto toga, on je bio prvi, koji je svojim sugradjanima poslužio kao primer nesavesnosti i time im ukazao na mogućnost, da i oni ne plate državi ono što su dužni.

Kako je rad i držanje ovih i njima sličnih ljudi delovao na ostale gradjanec, može se jasno videti po teškoćama i neprilikama poreskih vlasti, kad su one dolazile u selo Badnjevac da naplate porez. Kad se pojavi poreznik u ovom selu, ono dobije neverovatnom brzinom izgled mesta u kome se vrši mobilizacija. Stoka se na brzu ruku sklanjaju iz sela i razjuruje po zabranama, sklanjaju se predmeti od vrednosti i tako dalje. Poreznik se uvek vraća iz sela ne naplativši ništa ni od redovne ni od dužne poreza.

Zbog ovakvog držanja Badnjevcana, kojima je prednjačio njihov sveštenik i predsednik opštine (on je tek pro mesec dana smenjen sa te dužnosti) šef poreske uprave u Rači bio je prinudjen, da 23 prošlog meseca pošalje egzекutora u Badnjevac. Pored ostalih naplata, egzекutor je imao da naplati porez i od sveštenika g. Andreje Božića, koji nije platio porez za 1930, 1931 i 1932 god. i od g. Miloša D. Živkovića, bivšeg predsednika opštine, koji duguje porez za godinu 1928, 1929, 1930, 1931 i 1932 godinu, dakle za pet godina. Kako je poreska vlast znala da ova dva imućna čoveka upotrebljavaju sva sredstva, da izbegnu plaćanje državne poreze, umolila je načelnika sreza Lepeničkog, da odredi dva žandarma, koji će pratiti egzекutora i biti mu na pomoći prilikom vršenja njegove dužnosti. Žandarmi su odredjeni i egzекutor je otišao u Badnjevac. Tamo se prijavio sa dokumentima Predsedniku opštine i zamolio ga, da odredi jednog kmeta i služitelja, koji će mu pomoći prilikom naplate poreze. Predsednik je naravno, izišao u susret egzекutoru, koji se iz opštine uputio kući sveštenika Andreje Božića. Našao ga je kod kuće i učtivo ga obavestio o cilju svoga dolaska. Ali, sveštenik Božić je odmah izjavio egzекutoru, da nema novaca i zato ne može da plati porez, a egzекutor može da izvrši popis njegovih pokretnosti. Kad je popis konja i krava izvršen, egzекutor je zamolio sveštenika, da potpiše spisak popisa, ali je ovaj odbio da to učini. Medjutim, sveštenik je uspeo da na neki način obavesti svoje ljude u selu o dolasku poreske vlasti, i kad je popis izvršen u sveštenikom dvorištu našlo se oko 10—15 seljaka. Kao što mu dužnost nalaže, egzекutor je naredio, da se popisana stoka povede, ali se sveštenik Božić usprotivno tome i rekao egzекutoru i žandarmima, da niko ne ulazi u njegovu štalu, jer će inače biti loma. U isto vreme, dao je

znak onoj rulji, koja se u međuvremenu bila okupila u dvorištu, i seljaci su se počeli približavati egzекutoru i žandarmima, sa namerom da ih opkole i razoružaju. Situacija je postala ozbiljna. Žandarmi su skinuli puške i pozvali seljake koji nemaju tu posla da izadju iz dvorišta. Možda bi seljaci i poslušali, povukli se iz dvorišta i omogućili vlasti da izvrši svoju dužnost, da ih nije okurazio sveštenik Božić. On je raskopčao svoju mantiju, skočio pred žandarmске puške i počeo vikati:

— Pucajte i ubijte ako smete. Ja sam njihov vodja, ja sam vodja naroda...

Sreća je što su žandarmi bili uvidavniji od sveštenika. Kad su videli, da lako može da dodje do krvoprolića, oni su se povukli, a sa njima i organ poreske vlasti, ne obavivši posao.

Naravno, posle ovog slučaja dogodilo se ono što se moglo i očekivati. Kad je poreska vlast otišla kod drugih seljaka da naplati porez, nisu ni oni, po ugledu na svoga sveštenika, „narodnog vodju“, hteli da plate ni pet para. „Kad gospodin popa neće da plati i može da ne plati, nećemo ni mi“, rekli su seljaci poresnim činovnicima.

Ovakvo držanje sveštenika g. Andreje Božića ne samo što nije dostojno jednog sveštenika, nego nije dostojno ni gradjanina, kome je stalo do dobra kralju stvorene države. Ovakav rad je neosporno štetan po državne interese i zato molim Gospodina Ministra da mi usmeno u Narodnoj skupštini odgovori:

1. Da li mu je poznat slučaj sa naplaćivanjem poreze u opštini Badnjevačkoj;

2. Da li i Gospodin Ministar smatra, da ispadi sveštenika Božića, koji daje potstreka svojim parohijanima da ne plaćaju državni porez, predstavlja zločin, koji treba kazniti;

3. Hoće li Gospodin Ministar narediti, da se naplati dužna poreza od ovih ljudi, koji, prema svome imovnom stanju, mogu da je plate bez ikakvih teškoća i time pribavi satisfakciju autoritetu državne vlasti, koja je bila nemoćna da izvrši svoju dužnost u Badnjevcu?

Narodni poslanik,
Milan Živanović, s. t.

8. februara 1933 god.
Beograd.

INTERPELACIJA

NARODNOG POSLANIKA G. MILANA ŽIVANOVIĆA NA
G. MINISTRA UNUTRAŠNJIH POSLOVA O KULUKU
U OPŠTINI BADNJEVAČKOJ, SREZA LEPENIČKOG, DU-
NAVSKE BANOVINI

Gospodine Ministre,

Putevi u srežu Lepeničkom nikako se ne popravljaju i toliko su propali da je svaki saobraćaj u jesen i zimi onemogućen. Prošle godine, u mesecu septembru, izdata je naredba od strane kragujevačke tehničke sekcije i načelnika sreza Lepeničkog, da se kulukom oprave i naspu putevi. Po utvrdjenom redu sve opštine sreza Lepeničkog opravilo su i nasule svoje puteve. Izuzetak je bila samo opština Badnjevačka, koja na teren nije izvela ni jednog čovoka, a na prolukano i propale puteve nije dovukla ni jedna kola šljunka, već je aktom izvestila načelnika sreza Lepeničkog, da je selo Badnjevac ove godine tučeno gradom i da gradjanji ne mogu da kuluće. Tako je deonica puteva opštine Badnjevačke ostala neopravljena.

